

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

**«Η ανάδειξη της Σερβίας σε περιφερειακό κόμβο της
κινεζικής πολιτικής»**

Γεώργιος Θεοφάνης

Κόρινθος, Ιανουάριος 2023

University of Peloponnese

Faculty of Social and Political Sciences

Department of Political Studies and International Relations

Master Program in

“Governance and Public Policies”

**“The emergence of Serbia as a regional node of
Chinese policy”**

Georgios Theofanis

Corinth, January 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ:

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του συγγραφέα και ο επιβλέπων, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο/Η δηλών/ούσα

Γεώργιος Θεοφάνης

Αφιέρωση:

Η προσπάθεια για την εκπόνηση της εργασίας αφιερώνεται στους γονείς μου, Γιάννη και Γεωργία.

Ευχαριστίες:

Ευχαριστώ θερμά τον κύριο Νικόλαο Τζιφάκη, για την πολύτιμη βοήθεια του, τις συμβουλές και τη στήριξη σε όλα τα στάδια της διπλωματικής διατριβής, καθώς και κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους.

Περιεχόμενα

Περίληψη –σελ. 1

Abstract –σελ. 2

Εισαγωγή –σελ. 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α:

Η οικοδόμηση της σινοσερβικής συνεργασίας προ πανδημίας

A.1: Η σταθεροκρατία Vucic, καθρέπτης της προβληματικής δημοκρατικής μετάβασης της Σερβίας –σελ. 6

A.2: Η κομβική θέση της Σερβίας στα φιλόδοξα κινεζικά σχέδια –σελ. 9

A.3: Οι κινεζικές επενδύσεις στη Σερβία –σελ.12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β:

Η ευκαιρία που άδραξε η Σερβία και οι πολυδιάστατες προκλήσεις που τη συνοδεύουν

B.1: Η αξιοποίηση της κινεζικής παρουσίας από τον ανταγωνιστικό αυταρχισμό του Vucic –σελ. 16

B.2: Οι μακροπρόθεσμοι κίνδυνοι από την κινεζική δραστηριότητα για την οικονομία της Σερβίας –σελ. 21

B.3: Η αδιαφορία για τη ρύπανση του περιβάλλοντος και τα ανθρώπινα δικαιώματα ως κοινός τόπος της σινοσερβικής συνεργασίας –σελ. 25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ:

Η σύσφιξη της σινοσερβικής συνεργασίας κατά την πανδημία

Γ.1: Infodemic: η περίπτωση της Σερβίας –σελ. 30

Γ.2: Η «διπλωματία της μάσκας» στο προσκήνιο –σελ. 32

Γ.3: Η «διπλωματία του εμβολίου» -σελ. 34

Επίλογος –σελ. 36

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

–σελ.39

«Η ανάδειξη της Σερβίας σε περιφερειακό κόμβο της κινεζικής πολιτικής»

Σημαντικοί όροι: Aleksandar Vucic, Σερβία, Κίνα, πρωτοβουλία «Ζώνη και Δρόμος», σταθεροκρατία, ανταγωνιστικός αυταρχισμός, ρύπανση περιβάλλοντος, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, «πανδημία πληροφοριών», «διπλωματία μάσκας», «διπλωματία εμβολίου»

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζεται η προσέγγιση Κίνας και Σερβίας, στα πλαίσια του παγκόσμιου αναπτυξιακού οράματος της πρώτης. Η κομβική θέση της Σερβίας στα φιλόδοξα κινεζικά σχέδια, αποκτά ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον όταν εστιάσει κανείς στις ιδιαιτερότητες που κάνουν τον Aleksandar Vucic ιδανικό συνεργάτη της αναδύμενης υπερδύναμης. Ο πρόεδρος της Σερβίας την τελευταία δεκαετία, βασιζόμενος στη χαρισματική επικοινωνιακή του ικανότητα, συσσωρεύει δύναμη και κυβερνά με συνεχώς εντονότερη αυταρχική διάθεση. Ο έλεγχος της πλειοψηφίας των Μ.Μ.Ε, η έλλειψη κράτους δικαίου και φαινόμενα διαφθοράς και αδιαφάνειας δημιούργησαν ένα καθεστώς σταθεροκρατίας. Η κινεζική δραστηριότητα στη Σερβία επικεντρώνεται στις μεταφορές, τις υποδομές, την ενέργεια και τα τεχνολογικά προϊόντα. Η απουσία κριτηρίων που αντανάκλουν τα ιδεώδη της Ε.Ε στη συνεργασία Σερβίας και Κίνας γεννά κινδύνους για τη μακροοικονομική βιωσιμότητα των επενδύσεων, την προστασία του περιβάλλοντος και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως ήδη έχει διαπιστωθεί. Τέλος, αναλύεται η ευεργετική συνεισφορά της διαχείρισης της πανδημίας για το Vucic και την προώθηση της σινοσερβικής φιλίας και συνεργασίας.

“The emergence of Serbia as a regional node of Chinese policy”

Keywords: Aleksandar Vucic, Serbia, China, Belt and Road Initiative, stabilocracy, competitive authoritarianism, environmental pollution, human rights violations, “infodemic”, “mask diplomacy”, “vaccine diplomacy”

Abstract:

Aim of this dissertation is to offer a deep look at the relationship between China and Serbia, as a part of the Chinese plans for global development. The already crucial position of Serbia in the Chinese vision, becomes even more interesting when Vucic’s qualities are taken into account. Serbian President has controlled the political scene of the country for a decade and due to his charismatic communication skills has amassed the power to exact authoritarian governance. The majority of Serbian media are being controlled by Vucic’s party and rule of law is non-existent, allowing transparency and corruption to flourish and maintain a stabilocratic regime. Chinese investments and loans are mostly about transportation and infrastructure projects and also the energy production sector. The absence of EU-like conditionality terms poses risks for the investments’ macroeconomic sustainability, is dangerous regarding environmental pollution and prone to human rights violations, as it has been confirmed by now. Lastly, the recent pandemic is being examined as to why it benefited Vucic’s public image and promoted cooperation between Serbia and China.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Στόχο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί να προσεγγίσει τη συνεργασία μεταξύ Σερβίας και Κίνας, να αναλύσει τα κίνητρα πίσω από αυτή, την εξέλιξη και τις προεκτάσεις της. Πρόκειται για μελέτη της διασύνδεσης ενός αυταρχικού καθεστώτος των Βαλκανίων με ένα μη δυτικό δρόμο με δυνατότητες αναδύμενης υπερδύναμης. Αξιοποιήθηκαν δευτερογενείς πηγές, με έμφαση στην επιστημονική αρθρογραφία και ειδησεογραφία του θέματος. Γίνεται μια απόπειρα απεικόνισης των συνθηκών που επικρατούν στην πολιτική σκηνή της Σερβίας κατά τη δεκαετή πλέον μονοπώληση της εξουσίας από τον Aleksandar Vucic, η χαρισματική προσωπικότητα του οποίου έχει επιτρέψει τη δημιουργία ενός προσωποπαγούς καθεστώτος, που εκφράζει έντονα αυταρχισμό. Η προβληματική δημοκρατική μετάβαση της Σερβίας συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από έλλειψη κράτους δικαίου και διαφάνειας, ενώ παρατηρούνται εκτεταμένα φαινόμενα διαφθοράς και περιορισμού της ελευθερίας των Μ.Μ.Ε. Η προοπτική της ένταξης στην Ε.Ε, ενώ θεωρητικά συνιστά προτεραιότητα της Σερβίας, μένει στάσιμη λόγω των παραπάνω παθογενειών και του ζητήματος του Κοσόβου, με την κυβέρνηση να συντηρεί εκούσια το τέλμα στις συζητήσεις με την Ένωση.

Οι ραγδαίοι ρυθμοί ανάπτυξης που απολαμβάνει η Κίνα τις τελευταίες δεκαετίες, της δίνουν πλέον την αυτοπεποίθηση να αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες. Το παγκόσμιο αναπτυξιακό όραμα της εκφράζεται από τη “Belt and Road Initiative”, την πρωτοβουλία “C.E.E.C” και τις διμερείς επαφές με τα συμμετέχοντα κράτη. Στόχος της Κίνας αποτελεί η ανάπτυξη των υποδομών, η υλοποίηση έργων στον τομέα της ενέργειας και η επιτάχυνση της ψηφιοποίησης, προκειμένου τα προϊόντα που εξάγει να φτάνουν συντομότερα σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Η ευνοϊκή γεωγραφική θέση της Σερβίας, ως σημείο εισόδου στην Ευρώπη, έκανε την Κίνα να τη θέσει στο επίκεντρο της πολιτικής της στην περιοχή. Πράγματι, η κινεζική δραστηριότητα στη Σερβία είναι εντυπωσιακή, με μεγάλο όγκο πόρων από επενδύσεις και δάνεια να αξιοποιείται για την κατασκευή αυτοκινητοδρόμων και εργοστασίων. Παράλληλα, δυναμική είναι η είσοδος κινεζικών κολοσσών στον τομέα των ορυκτών, ενώ επίσης υπάρχει διάθεση πολιτιστικής προσέγγισης και επιχειρείται συνεργασία εκπαιδευτικού χαρακτήρα για τα σώματα ασφαλείας και το στρατό.

Έπειτα από τις κινεζικές επενδύσεις στη Σερβία, η εργασία θα προσεγγίσει τη σινοσερβική συνεργασία υπό το πρίσμα των ιδιαιτεροτήτων του καθεστώτος Vucic. Αποκλίνοντας αισθητά από τα πρότυπα δημοκρατικής διακυβέρνησης που θέτει η Ε.Ε, το ενδιαφέρον της Κίνας συνιστά μεγάλη ευκαιρία για το Σέρβο πρόεδρο να διευρύνει τις επιλογές του, να προσελκύσει μεγάλες επενδύσεις στη χώρα και να αντλήσει επιπλέον δύναμη. Η διπλωματική σύμπλευση με την Κίνα για το Vucic αποτελεί λογικό τίμημα μπροστά σε όσα φιλοδοξεί να αποκομίσει, υπερτονίζοντας όπως συνηθίζει το ρόλο του σε κάθε επιτυχία. Η συνεργασία όμως του αυταρχικού και διεφθαρμένου καθεστώτος της Σερβίας με την Κίνα δεν αποτελεί θρίαμβο, αλλά κρύβει και κινδύνους για την πορεία της χώρας τις επόμενες δεκαετίες. Ειδικότερα, εξετάζεται κατά πόσο η κινεζική παρουσία μπορεί να βελτιώσει μακροπρόθεσμα τις δυνατότητες της σερβικής οικονομίας, πέρα από τη βραχυπρόθεσμη τόνωση που σίγουρα είναι εντυπωσιακή. Ακόμη, η προσέγγιση δύο καθεστώτων όπως του αυταρχικού Vucic και του ιδιόμορφου κινεζικού με νεοφιλελεύθερα στοιχεία, ενδέχεται να αποδειχτεί προβληματική σε ζητήματα όπως η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στο τρίτο κεφάλαιο του κύριου μέρους της εργασίας θα αποτιμηθεί ο αντίκτυπος που είχε η κρίση της πανδημίας covid- 19 στη στρατηγική σχέση Σερβίας και Κίνας. Τα βήματα που έγιναν από τις δύο πλευρές μέχρι τα τέλη του 2019 που ξέσπασε η πανδημία ήταν πολλά και σημαντικά, με το σχεδιασμό και την υλοποίηση τεράστιων έργων να δίνουν σάρκα και οστά στην «ατσάλινη φιλία» των δύο κρατών. Σε συνθήκες πανδημίας, που ο πλανήτης είχε να ζήσει πάνω από έναν αιώνα, οι διπλωματικοί ελιγμοί των κρατών, η πολιτική και ο δημόσιος διάλογος περιστράφηκαν γύρω από τους άξονες της πληροφόρησης, της προστασίας από τον ιό και τέλος, του εμβολίου. Η υπερπροσφορά πληροφοριών, χαρακτηριστικό της σημερινής εποχής, μπορεί να οδηγήσει στη διασπορά ψευδών πληροφοριών και στην τρομοκράτηση του πληθυσμού, επομένως ήταν βασική διάσταση κάθε πολιτικής η ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και η ορθή ενημέρωση. Η αγωνία για την εξασφάλιση αρχικά προστατευτικού και διαγνωστικού εξοπλισμού και εμβολίων στη συνέχεια, ήταν παγκόσμια. Έτσι, στο πεδίο αυτό δόθηκε ευκαιρία στα ισχυρότερα κράτη να προβάλλουν την ήπια ισχύ τους και μέσω βοήθειας προς μικρότερες χώρες να διευρύνουν τις σφαίρες επιρροής τους. Στην εξεταζόμενη περίπτωση, η Σερβία αναμφίβολα ήταν από τις χώρες που τέθηκαν σε προτεραιότητα από την Κίνα. Η

βοήθεια που έλαβε, μολονότι μικρότερη από την αντίστοιχη αρωγή της Ε.Ε, διογκώθηκε από το Vucic και τα ελεγχόμενα Μ.Μ.Ε εντός Σερβίας. Προβλήθηκε η αλληλεγγύη της Κίνας σε περίοδο κρίσης, την ώρα που αναδείχθηκε το αφήγημα για αδράνεια της Ε.Ε, ενώ ο Vucic για πολλοστή φορά κέρδισε τις εντυπώσεις επικοινωνιακά, ως ο ηγέτης και προστάτης της χώρας. Κατά τη σταδιακή έξοδο από τα δύσκολα χρόνια της πανδημίας, παρατηρείται αύξηση της αποδοχής από τη σερβική κοινή γνώμη, τόσο των ειλικρινών προθέσεων φιλίας της Κίνας, όσο και της εκτεταμένης οικονομικής δραστηριότητας της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α:

Η οικοδόμηση της σινοσερβικής συνεργασίας προ πανδημίας

A.1: Η σταθεροκρατία Vucic, καθρέπτης της προβληματικής δημοκρατικής μετάβασης της Σερβίας

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, εξερχόμενη ως ηττημένη από τους αιματηρούς εμφύλιους πολέμους που σήμαναν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η Σερβία ξεκίνησε την ανασυγκρότησή της, προσανατολισμένη στο όραμα της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως καταληκτικό στόχο της δημοκρατικής μετάβασης της χώρας. Μολονότι η ένταξη στο ΝΑΤΟ δεν ήταν επιθυμητή, η συμμετοχή στο ευρωπαϊκό κεκτημένο θεωρήθηκε ο ασφαλέστερος δρόμος για τη διατήρηση της ειρήνης, την οικονομική ανάπτυξη και τη δημοκρατική διακυβέρνηση. Η Σερβία έλαβε καθεστώς υποψηφίου μέλους το 2012 και έκτοτε έχει προοδεύσει σε 14 από τα 35 κεφάλαια της ενταξιακής διαπραγμάτευσης με την ΕΕ (Bjeloš, 2019, σελ. 14).

Η εταιρική σχέση με την ΕΕ, ως υποψήφιο κράτος- μέλος, έχει δώσει στη Σερβία πρόσβαση σε πολύτιμους κοινοτικούς πόρους, ενώ επίσης έχουν αναπτυχθεί σημαντικές εμπορικές σχέσεις. Ωστόσο, εκτός από τη δυσεπίλυτη εκκρεμότητα του ζητήματος του Κοσόβου, θέμα υψίστης σημασίας για τη Σερβία, το πολιτικό σύστημα της χώρας παρουσιάζει μια σειρά από παθογένειες. Οι παθογένειες αυτές, υπονομεύουν την ευρωπαϊκή προοπτική, εκφράζουν αυταρχικές τάσεις διακυβέρνησης και ευνοούν την αύξηση της επιρροής μη δυτικών δρώντων στην περιοχή. Συγκεκριμένα, στο επίκεντρο του προβλήματος βρίσκεται η διαφθορά, ο έλεγχος της πλειοψηφίας των ΜΜΕ από την κυβέρνηση, η αδιαφάνεια και η απουσία δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων. Για τα παραπάνω, είναι λογικό να ασκείται κριτική

στον Aleksandar Vucic, ο οποίος μονοπωλεί την τελευταία δεκαετία το πολιτικό προσκήνιο, δημιουργώντας ένα καθεστώς σταθεροκρατίας¹.

Ο ηγέτης της Σερβίας, απόφοιτος Νομικής, είχε από νεαρός εθνικιστικές πολιτικές καταβολές από το κόμμα SRP του Vojislav Seselj, ενώ αργότερα συμμετείχε σε κυβέρνηση ως Υπουργός Πληροφοριών (Aleks Eror, 2018, Foreign Policy). Την τελευταία δεκαετία, εκκινώντας από το Υπουργείο Άμυνας, ανελίχθηκε με συνέπεια και περνώντας από το πρωθυπουργικό αξίωμα κατέληξε στη θέση του Προέδρου, απ' όπου πλέον απολαμβάνει τον πλήρη έλεγχο της εξουσίας της χώρας. Ξεχωρίζοντας για τη δυναμική του εμφάνιση λόγω μεγάλου αναστήματος (1,99 m), συνηθίζει να εκφράζεται με πομπώδη λόγο και να λαϊκίζει με κινήσεις εντυπωσιασμού, πολλές φορές μεταβάλλοντας τις θέσεις του ανάλογα με το ακροατήριο που απευθύνεται (Vasovic, 2021a).

Κατά την τελευταία δεκαετία των αλλεπάλληλων διεθνών κρίσεων, η διαχείριση των προβλημάτων είναι πρωτίστως επικοινωνιακή από το περιβάλλον του Vucic, ως «δίχτυ ασφαλείας» του προσωποπαγούς καθεστώτος (Vasovic, 2019). Από τη μια πλευρά, τα καθεστωτικά μέσα σκιαγραφούν το Vucic ως προστάτη της Σερβίας και χαρισματικό ηγέτη, εικόνα που επιμελώς καλλιεργεί και ο ίδιος, αφού θέτει τον εαυτό του στο επίκεντρο κάθε επιτυχίας και απολαμβάνει να δίνει και να παίρνει μετάλλια με κάθε ευκαιρία (Vasovic, 2021b). Από την άλλη πλευρά, η χειραγώγηση της πλειοψηφίας των ΜΜΕ αποδίδει καρπούς, καθώς η παραμικρή απόπειρα της ερευνητικής δημοσιογραφίας να γίνει παράγοντας στο δημόσιο λόγο, χαρακτηρίζεται ως «κιτρινισμός» και πράξη προδοσίας εν καιρώ κρίσης και απαντάται με διώξεις και λεκτικές επιθέσεις (Ristic, 2019). Είναι χαρακτηριστικό, πως ο Vucic απολαμβάνει κάλυψη με θετικό πρόσημο από τα Μ.Μ.Ε 292 φορές περισσότερο από όλους τους ηγέτες της αντιπολίτευσης μαζί, όπως καταγγέλλει ο Dragan Djilas, πρώην δήμαρχος του Βελιγραδίου και πρόεδρος του κόμματος «Ελευθερία και Δικαιοσύνη» (Djilas, 2020).

Μολαταύτα, ακόμη και όταν προκύπτει πως το καθεστώς έχει άμεσα ή έμμεσα σχέση με το οργανωμένο έγκλημα ή κάποιο σκάνδαλο διαφθοράς, η δοκιμασμένη λύση

---

¹ Ο όρος αφορά «τα πολιτικά συστήματα, όπου οι πολιτικές ελίτ εκλέγονται με τυπικά δημοκρατικές διαδικασίες, όμως η ποιότητα και η λειτουργία τους υπολείπεται κατά πολύ αυτής μιας πραγματικής δημοκρατίας.» (Χρυσόγελο, Α. (2022). *Νίκη Μακρόν: Δημοκρατία ή 'Σταθεροκρατία'*; [online] m.naftemporiki.gr. Available at: <https://m.naftemporiki.gr/story/1857221> [Accessed 30 Sep. 2022].)

είναι η απομόνωση των εμπλεκομένων και η αποστασιοποίηση του Vucic από τις ευθύνες. Κατόπιν, η έλλειψη λογοδοσίας από την εξουσία πλαισιώνεται από ηχηρή προπαγάνδα με σκοπό τον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης, καθιστώντας σε πολλές περιπτώσεις την διαστρέβλωση ή απόκρυψη της αλήθειας σε μοναδική αποδεκτή εκδοχή των γεγονότων. Έτσι, όπως εύστοχα αποτυπώνεται σε σειρά ερευνών του “Balkan Investigative Reporting Network”, αντί το καθεστώς αυτό να πληρώνει το πολιτικό κόστος από τη συγκάλυψη σκανδάλων και τη φίμωση του τύπου, ένας αυταρχικός ηγέτης αποκτά περισσότερη δύναμη και παρουσιάζεται ολοένα πιο κυνικός (Vasovic, 2021c). Μάλιστα, το 2020 -για πρώτη φορά μετά το 2003- σε σχετική αναφορά του Freedom House η χώρα έλαβε 66 στους 100 πόντους αξιολόγησης, γεγονός που την χαρακτηρίζει «ημιδημοκρατία», ως αποτέλεσμα του καθεστωτικού ελέγχου των ΜΜΕ, της έλλειψης κράτους δικαίου και της διαφθοράς (Dmochowski, 2021, p.31). Συνεπώς, η απομάκρυνση της Σερβίας από τις αρχές της δημοκρατικής διακυβέρνησης υπό τον Vucic είναι έκδηλη και η καταγραφή των παραπάνω στοιχείων κρίνεται απαραίτητη για την απόπειρα προσέγγισης των Σινοσερβικών σχέσεων που θα ακολουθήσει.

A.2: Η κομβική θέση της Σερβίας στα φιλόδοξα κινεζικά σχέδια

Την τελευταία δεκαετία, υπό την ηγεσία του Xi Jinping, Γενικού Γραμματέα του Κινεζικού Κομμουνιστικού Κόμματος, η Κίνα στοχεύει στην ανάληψη ευθυνών υπερδύναμης, χωρίς να κρύβει τις τεράστιες δυνατότητες της οικονομίας της (Clouet, 2017). Σε αυτό το πλαίσιο υιοθετήθηκε μια εξωστρεφής προσέγγιση στην εξωτερική της πολιτική, που εκφράζεται μέσα από την ανάληψη σημαντικών πρωτοβουλιών και τη διάθεση πόρων αφειδώς με στόχο την παγκόσμια ανάπτυξη των υποδομών και των επικοινωνιών. Η πρώτη κίνηση ήταν το 2012 με τη δημιουργία της Συνεργασίας μεταξύ Κίνας και Χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Cooperation between China and Central and Eastern European Countries), γνωστή και ως «14+1», απευθυνόμενη σε κράτη- μέλη της Ε.Ε και κράτη των Δυτικών Βαλκανίων. Η περιφερειακή συνεργασία συντονίζεται μέσα από ετήσιες συνόδους και κεντρική θέση της Κίνας αποτελεί πως όλοι οι εμπλεκόμενοι θα βρεθούν κερδισμένοι (win-win situation), προσπαθώντας να καθυσχύσει την Ε.Ε της οποίας κράτη- μέλη συνδέονται κατ' αυτόν τον τρόπο με την Κίνα. Αντικείμενο της πρωτοβουλίας είναι η οικονομική συνεργασία με προτεραιότητα στους τομείς των υποδομών, των προϊόντων υψηλής τεχνολογίας και της πράσινης ανάπτυξης (Degordian, 2021). Επιπλέον, κλειδί θεωρείται η επένδυση στο χώρο των μεταφορών, της επιστήμης και του πολιτισμού, συνδέοντας πολύπλευρα τις συνεργαζόμενες χώρες και -ακόμη σημαντικότερα- ανοίγοντας νέες αγορές για τα προϊόντα και επιπλέον δεξαμενές κινεζικής επιρροής.

Μια δεύτερη, ακόμη πιο φιλόδοξη πρωτοβουλία εκ μέρους Κίνας είναι η “Belt and Road Initiative”, ενός σχεδίου που παρουσιάστηκε το 2013 από τον Xi και λόγω των τεραστίων κεφαλαίων που θα κινητοποιούσε γρήγορα έλαβε τον χαρακτηρισμό «κινεζικό σχέδιο Marshall» (Kuo and Kommenda, 2018). Ουσιαστικά, πρόκειται για μια μεγάλη προσπάθεια προώθησης και διαφήμισης των κινεζικών επενδύσεων παγκοσμίως, φιλοδοξώντας να καλύψει 71 χώρες με διάθεση πάνω από 1 τρισεκατομμυρίου \$, διαμορφώνοντας το «Δρόμο του Μεταξίου του 21^{ου} αιώνα»

(Morgan Stanley, 2018). Η Belt and Road Initiative ή αλλιώς “One Belt One Road”, περιγράφει τη νοητή ζώνη των χερσαίων διαδρομών από την Κίνα προς την Ευρώπη και το δρόμο δια θαλάσσης που συνδέει τη νότια ακτογραμμή της Κίνας με την Αφρική και τη Μεσόγειο, ως το μεγαλύτερο αναπτυξιακό έργο στην ιστορία (Κουτσουμπού, 2017). Υπηρετώντας αντίστοιχο σκοπό με τη συνεργασία με τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, δίνεται έμφαση στις υποδομές και τη συνδεσιμότητα, ταιριάζοντας τα πρότυπα της βιομηχανικής και της ψηφιακής εποχής.

Αναπόφευκτα, το παγκόσμιο αναπτυξιακό όραμα της Κίνας διασχίζει και τα Δυτικά Βαλκάνια, περιφέρεια που οι εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας καθιστούν μεγάλης γεωπολιτικής σημασίας. Οι δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις που ενθαρρύνει η Ε.Ε προσκρούουν στην άνοδο του λαϊκισμού στην περιοχή, με αποτέλεσμα η πίστη στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα να μειώνεται και να δοκιμάζεται σκληρά η δυνατότητα της Ένωσης να διαδραματίσει ρόλο γεωπολιτικού δρώντα στην περιοχή (Krastev, 2018). Επιπλέον, μέχρι το ξέσπασμα της πανδημίας παρατηρήθηκε τάση για επιβράδυνση της ευρωπαϊκής διεύρυνσης, κάτι που με τη σειρά του επιφέρει κόπωση στα κράτη της περιοχής με ενταξιακή προοπτική και αφήνει πρόσφορο έδαφος σε δυνάμεις όπως την Κίνα, τη Ρωσία και την Τουρκία ώστε να μεγεθύνουν την επιρροή τους στα Δυτικά Βαλκάνια (Dorchie, 2022). Ιδιαίτερα η Κίνα, που από το 2012 αρχίζει και θέτει σε εφαρμογή τα τεράστια αναπτυξιακά- επενδυτικά σχέδια της, έχει άμεσα συμφέροντα να αναλάβει κεντρικό ρόλο στις ασθμαίνουσες οικονομίες των χωρών αυτών, που ταυτόχρονα παρουσιάζουν απόκλιση από τα πρότυπα της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Ανάμεσα στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, η Κίνα ξεχώρισε τη Σερβία ως αυτή που θα αποτελέσει κόμβο της εξωτερικής πολιτικής της. Με σπουδαία διπλωματική ιστορία και τη μεγαλύτερη οικονομία των Δυτικών Βαλκανίων, η Σερβία συγκεντρώνει αρκετά στοιχεία που ευνοούν την κινεζική παρουσία μέσω επενδύσεων και παράλληλα την καλλιέργεια εμπορικών και πολιτιστικών δεσμών. Η γεωπολιτική της θέση έχει μεγάλη σημασία, καθώς δίνει κίνητρο στην Κίνα μέσω της ανάπτυξης των μεταφορών στην περιοχή να διευκολύνει περαιτέρω τις εξαγωγές της και παράλληλα να υλοποιήσει μακρόπνοα έργα υπό την αιγίδα κρατικών επενδύσεων και δανείων. Σε διπλωματικό επίπεδο, οι δύο χώρες έχουν σημείο τομής εδαφικά ζητήματα παρόμοιας φύσης, σχετικά με τα οποία εύλογα αλληλοϋποστηρίζονται (Κόσοβο- Ταϊβάν). Επιπλέον, η Σερβία έχει αποδείξει έμπρακτα τη στήριξη της στην

παραδοσιακή σύμμαχο Ρωσία, ακόμη και όταν η Δύση πίεζε για την εφαρμογή κυρώσεων κατά τα γεγονότα του 2014 στην Κριμαία. Αυτό το γνώρισμα, που χαρακτηρίζει άλλωστε το προσωποπαγές καθεστώς Vucic, είναι πολύ θελκτικό για τις κινεζικές φιλοδοξίες. Παρόλο που η Σερβία θεωρητικά στοχεύει στην ένταξη και έχει αναπτύξει μεγάλο εύρος σχέσεων στρατηγικού χαρακτήρα με την Ε.Ε, καταφέρνει παράλληλα να συντηρεί τη φιλία με τη Ρωσία, που της αποφέρει στήριξη στο ζήτημα του Κοσόβου (Marciacq, F., 2019, σελ.106–107). Αντίστοιχα, η πολιτική της «Μιας Κίνας» εξ ορισμού τάσσεται υπέρ της Σερβίας σχετικά με το Κόσοβο, δεδομένο που μαζί με τα κινεζικά οικονομικά κίνητρα συνηγόρησε υπέρ της δημιουργίας στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ Κίνας και Σερβίας το 2009, *«φέρνοντας τη Σερβία σε ρόλο άξονα της οικονομικής διπλωματίας της Κίνας στην περιοχή (μετά την Ελλάδα)»* (Marciacq, F., 2019, σελ.108). Επομένως, δύσκολα θα μπορούσε να βρεθεί προθυμότερος «φίλος» στην περιοχή από το Vucic, που απολαμβάνοντας τους παραδοσιακούς δεσμούς με τη Ρωσία και τη συνεργασία με την Κίνα, αυξάνει την επιρροή του στη γειτονιά των Δυτικών Βαλκανίων και ισχυροποιεί τη θέση του στις συνομιλίες με την Ε.Ε.

A.3: Οι κινεζικές επενδύσεις στη Σερβία

Η συμπερίληψη της Σερβίας στις κινεζικές πρωτοβουλίες BRI και “China- CEEC”, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μόνο τυχαία δεν ήταν και η οικονομική παρουσία της υπερδύναμης από τη σύλληψη των σχεδίων μέχρι το ξέσπασμα της πανδημίας αυξήθηκε τόσο σε ποσότητα όσο και σε εύρος. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις και η πρόθυμη χρηματοδότηση με δάνεια αποσκοπούν στην ανάπτυξη των μεταφορών και τη βελτίωση των υποδομών ενέργειας, που ακολούθως απλοποιούν τη διαδικασία εξαγωγών της Κίνας και διαθέτουν χώρο για την ανέλιξη των Κινέζων εργολάβων.

Με την πρωτοβουλία «Ζώνη και Δρόμος» εκφράζεται το όραμα του Xi Jinping στην παγκόσμια κλίμακα, ενώ στη συνεργασία “China- CEEC” τονίζεται η περιφερειακή διάσταση της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής, οικοδομώντας σχέσεις με πρώην κομμουνιστικές χώρες που μετά την πτώση της ΕΣΣΔ άργησαν να ανακάμψουν οικονομικά. Βέβαια, απαραίτητο εργαλείο για τη συνοχή των κινεζικών σχεδίων είναι οι διμερείς διασυνδέσεις που αναπτύσσει με τις συνεργαζόμενες χώρες. Η κρατική μεσολάβηση σε επιχειρηματικό και πολιτιστικό επίπεδο είναι έκδηλη, γεγονός που πηγάζει από το σύστημα διακυβέρνησης της Κίνας, που εξελισσόμενο από κλασσική μορφή κομμουνισμού, περιγράφεται ως «κρατικός νεοφιλελευθερισμός»². Μέχρι το 2016, πολύ μεγάλο μέρος των σερβικών εμπορικών σχέσεων (64,5%) είχε να κάνει με την Ε.Ε, ενώ επίσης η Ένωση ήταν με διαφορά η σπουδαιότερη επενδυτική δύναμη στη χώρα, με κεφάλαια ύψους 1,55 δις € (Marciacq, F., 2019, σελ.112–119). Την ίδια στιγμή, οι άμεσες ξένες επενδύσεις από την Κίνα κυμαίνονταν στα 70 εκατομμύρια ευρώ και το εμπόριο αντιπροσώπευε το 4,8% του συνόλου στη Σερβία.

---

² Ως «κρατικός νεοφιλελευθερισμός» ή «νεοφιλελευθερισμός με κινεζικά χαρακτηριστικά» ορίζεται η δημιουργία μιας ιδιόμορφης οικονομίας της αγοράς που υιοθετεί ολόένα και περισσότερο νεοφιλελεύθερα στοιχεία, ρυθμιζόμενα από την κεντρική (αυταρχική) εξουσία (Harvey, D. (2005). *Neoliberalism ‘with Chinese Characteristics’. A Brief History of Neoliberalism.* doi:10.1093/oso/9780199283262.003.0009.)

Στην πορεία της για ανάληψη πρωταγωνιστικού ρόλου στη Σερβία, η Κίνα χρησιμοποιώντας κρατικά δάνεια και άμεσες επενδύσεις, ανέλαβε μια σειρά σημαντικών έργων, με επίκεντρο τις μεταφορές και την ενέργεια. Το πρώτο από αυτά που κέντρισαν το ενδιαφέρον του κόσμου ήταν η γέφυρα «Σινο-σερβικής Φιλίας» στο Βελιγράδι, η οποία κόστισε 170 εκατομμύρια ευρώ και χρηματοδοτήθηκε με δάνεια της κρατικής κινεζικής τράπεζας Exim ((Marciasq, F., 2021, p.117)). Παραδόθηκε προς χρήση το 2014 και ο ενθουσιασμός των δύο πλευρών αποτυπώθηκε με δηλώσεις και υποσχέσεις πως όχι μόνο θα συνδέει μέρη του Βελιγραδίου που χωρίζονταν από το Δούναβη, αλλά θα συμβολίζει ακόμη την προσέγγιση και τη συνεργασία των δύο εθνών (Jize, 2014). Η Exim (Export- Import Bank of China), πρωτοστατώντας στην υλοποίηση των αναπτυξιακών έργων, κατόπιν σινοσερβικής συμφωνίας το 2017 χορήγησε δάνειο που ξεπερνούσε το 1 δις ευρώ για τη δημιουργία σιδηροδρόμου υψηλής ταχύτητας, με σκοπό τη σύνδεση του Βελιγραδίου με τη Βουδαπέστη (Milenkovic, 2022). Η παρουσία της Exim στη χώρα δε σταματά εκεί, υποστηρίζοντας με 600 εκατομμύρια ευρώ έργα στον αυτοκινητόδρομο “Corridor XI”, για την καλύτερη σύνδεση του Βελιγραδίου με την Τιμισοάρα της Ρουμανίας και το Μπαρ, το σημαντικότερο λιμάνι του Μαυροβουνίου.

Στο νευραλγικό τομέα της ενέργειας, η κινεζική δραστηριότητα ακολουθεί την ίδια, κρατική λογική επενδύσεων με ευνοϊκούς όρους δανεισμού, απολαμβάνοντας καίριες επιτυχίες μέχρι το ξέσπασμα της πανδημίας. Ειδικότερα, με τη χρηματοδότηση της Exim, που έφτασε τα 700 εκατομμύρια ευρώ, αναβαθμίστηκαν οι εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας του Kostolac, με στόχο να καλύπτεται από το συγκεκριμένο εργοστάσιο έως και το 20% των αναγκών της χώρας (Marciasq, F., 2021, p.118). Επιπλέον, το 2016, με μια κίνηση που έδωσε ξανά πνοή στη σερβική χαλυβουργία, ο κινεζικός κρατικός όμιλος “Hesteel” αγόρασε έναντι 46 εκατομμυρίων ευρώ το χαλυβουργείο Smederevo, που για χρόνια φυτοζωούσε. Για τις εγκαταστάσεις αυτές ήταν η δεύτερη ιδιωτικοποίηση, αφού η εξαγορά τους από αμερικανική εταιρεία το 2003 δεν καρποφόρησε και ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης παραχωρήθηκαν το 2012 στο σερβικό δημόσιο (Veljovic, 2016). Η κινεζική παρουσία χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό, καθώς διασφάλισε την απασχόληση των 5000 εργαζόμενων και εκφράστηκε πρόθεση από τον όμιλο για περαιτέρω επένδυση 300 εκατομμυρίων ευρώ. Ακόμη, η εξορυκτική εταιρεία Zijin, από τις μεγαλύτερες του κλάδου στην Κίνα, ανέλαβε τον έλεγχο του συγκροτήματος εξόρυξης και επεξεργασίας χαλκού

“RTB-Bor”, διαχρονικής σημασίας για την οικονομία της Σερβίας, αφού υπολογίζεται πως συνεισφέρει σε ποσοστό 0,8% στο ΑΕΠ της χώρας (Karanovic & Partners / Commercial Law Firm, 2018). Η ιδιωτικοποίηση συνοδεύτηκε από υποσχέσεις για επένδυση 1,46 δις δολαρίων εντός εξαετίας από την εταιρεία. Συμπληρωματικά, σχετικά με τη βιομηχανία, στη χώρα δραστηριοποιείται ήδη για μια δεκαετία η ΥΤΟ, κρατική εταιρεία που κατασκευάζει τρακτέρ (Marcillac, F., 2021, p.118), ενώ πολύ σημαντική συμφωνία αξίας 900 εκατομμυρίων δολαρίων υπεγράφη το 2018 με την “Shandong Linglong Tire Co” για κατασκευή εργοστασίου παραγωγής ελαστικών στην πόλη Zrenjanin. Στη χώρα δραστηριοποιείται και η Huawei, με το φιλόδοξο project «έξυπνη πόλη» στο Βελιγράδι να ξεχωρίζει. Τέλος, το 2018 αποκαλύφθηκαν σχέδια του κολοσσού CRBC για δημιουργία βιομηχανικής ζώνης πλησίον του Βελιγραδίου, με προοπτική φιλοξενίας άνω των 1000 κινεζικών εταιρειών (Zivanovic, 2018).

Μια ακόμη διάσταση της κινεζικής παρουσίας στη Σερβία, που προσθέτει στην αυξανόμενη επιρροή της, είναι η πολιτιστική. Συγκεκριμένα, στο Βελιγράδι και το Novi Sad, από το 2006 και το 2013 αντίστοιχα, λειτουργούν παραρτήματα του Ινστιτούτου Κομφούκιος, με σημαντική δράση στην προσέγγιση των δύο λαών και προσφορά στην εκμάθηση της κινεζικής γλώσσας. Ταυτόχρονα, οι ανταλλαγές εμπειριών και γνώσεων μεταξύ Σερβίας και Κίνας τα τελευταία χρόνια πυκνώνουν, μέσα από fora με χαρακτήρα εμπορικό, πολιτιστικό και επιχειρηματικό. Προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλει και η σύνδεση των δύο χωρών με απευθείας πτήσεις, ενθαρρύνοντας την αύξηση των τουριστικών ανταλλαγών (Ozturk, 2022). Πριν την πανδημία, η Σερβία ως προορισμός κατέστη πόλος έλξης για κινέζους τουρίστες στην Ευρώπη, καθώς δεν υποχρεούνταν να έχουν βίζα για την επίσκεψη τους. Ως αποτέλεσμα, ευνοείται και η συνεργασία στην εκπαίδευση, καθώς παρατηρείται αυξημένη ροή φοιτητών από την Κίνα για σπουδές –κυρίως- στο Βελιγράδι (Karr, 2019).

Συνοψίζοντας, οι παραπάνω ενέργειες είναι μερικές από τις πρώτες κινήσεις για την υλοποίηση του κινεζικού παγκόσμιου αναπτυξιακού προγράμματος και φέρνουν τη νέα υπερδύναμη ολοένα και πιο κοντά στο να γίνει ο κορυφαίος επενδυτής στα Δυτικά Βαλκάνια, καθώς δεν περιορίζονται μόνο στη Σερβία. Βέβαια, το καθεστώς Vucic είναι με διαφορά ο πιο πρόθυμος στρατηγικός εταίρος της Κίνας στην περιοχή, γεγονός που αποτυπώνεται με ενάργεια στον εξαιρετικά λεπτομερή διαδραστικό

χάρτη “China in the Balkans” (<https://china.balkaninsight.com/#>). Είναι χαρακτηριστικό, ότι από τα 136 έργα- projects που έχει αναλάβει η Κίνα σε Αλβανία, Βοσνία, Σερβία, Ελλάδα, Μαυροβούνιο και Βόρεια Μακεδονία, τα 61 εδράζονται στην εξεταζόμενη χώρα, τον «κόμβο» της κινεζικής πολιτικής στα Δυτικά Βαλκάνια, με την υπολογιζόμενη συνολική αξία των επενδύσεων να ανέρχεται στα 18 δις ευρώ. Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί μια πιο κριτική προσέγγιση των παραπάνω μεγαλόπνοων έργων, αφού εκτός από τα στοιχεία αμοιβαίας ωφέλειας που συγκεντρώνουν, ελλοχεύουν και αρκετοί κίνδυνοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β:

Η ευκαιρία που άδραξε η Σερβία και οι πολυδιάστατες προκλήσεις που τη συνοδεύουν

Β.1: Η αξιοποίηση της κινεζικής παρουσίας από τον ανταγωνιστικό αυταρχισμό του Vucic

Η προσέγγιση της Σερβίας από την Κίνα την τελευταία δεκαετία γίνεται με ταχύτατο ρυθμό, στη βάση των αμοιβαίων συμφερόντων που στοχεύει να εξυπηρετήσει το αναπτυξιακό όραμα παγκόσμιας εμβέλειας της Κίνας. Το κοινό κομμουνιστικό παρελθόν, η στήριξη του καθεστώτος Μιλόσεβιτς στους γιουγκοσλαβικούς πολέμους και η οδυνηρή μνήμη του βομβαρδισμού της κινεζικής πρεσβείας στο Βελιγράδι από δυνάμεις του ΝΑΤΟ, συντελούν στην ενεργοποίηση του θυμικού υπέρ της ισχυρής διασύνδεσης των δύο χωρών. Η κινεζική βούληση για ανάληψη ενεργού ρόλου στα Δυτικά Βαλκάνια αποτελεί μια μεγάλη ευκαιρία για τη Σερβία του Vucic, επειδή η συμπόρευση με αυτή διευρύνει το φάσμα των πολιτικών επιλογών του αυταρχικού ηγέτη. Η μέχρι τώρα πορεία του, που όπως αναφέρθηκε έχει οικοδομήσει μια «σταθεροκρατία», ένα κατ' επίφαση δημοκρατικό πολίτευμα, από τη μια πλευρά προσπαθεί να διατηρήσει σε ρητορικό επίπεδο ανοιχτή την προοπτική ένταξης στην Ε.Ε και από την άλλη να συνεχίσει αδιάλλακτα αναφορικά με το ζήτημα του Κοσόβου και την υιοθέτηση ουσιαστικών δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων (Stojanovic, 2022). Η σύναψη ολοένα στενότερων σχέσεων με την αναδυόμενη υπερδύναμη της Κίνας είναι σοβαρό δέλεαρ για τον Vucic, μια εξαιρετική εναλλακτική της παραδοσιακής σύμπλευσης με τη Ρωσία, που οι συνθήκες μετά τον πόλεμο στην Κριμαία –και την εισβολή του 2022 στην Ουκρανία καθιστούν πολιτικά κοστοβόρα.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτό το προσδοκώμενο όφελος του Vucic από τη διασύνδεση με την Κίνα, κρίνεται σκόπιμο να φωτιστούν τα γνωρίσματα που προσδίδουν στη Σερβία χαρακτήρα ανταγωνιστικού αυταρχισμού. Αυτό, διότι συνδέονται άμεσα με την έλλειψη ευαισθησίας της κινεζικής οικονομικής διπλωματίας σε μια σειρά από ζητήματα, όπως η διαφθορά, το περιβάλλον και η οικονομική βιωσιμότητα. Συγκεκριμένα, κεντρικό στοιχείο των καθεστώτων ανταγωνιστικού αυταρχισμού είναι πως μολονότι οι δημοκρατικοί θεσμοί θεωρητικά καθορίζουν το ποιος και πώς ασκεί την εξουσία, οι κυβερνώντες δρουν εκτός νομιμότητας χωρίς συνέπειες, με αποτέλεσμα στην πράξη να μην καλύπτονται ούτε τα ελάχιστα κριτήρια της δημοκρατικής διακυβέρνησης (Bértoa, 2019). Οι εκλογές γίνονται με τη συμμετοχή πληθώρας κομμάτων, χωρίς όμως όλα να έχουν ίση μεταχείριση και επαρκή χρόνο προβολής, αφού ο έλεγχος των Μ.Μ.Ε από το κυβερνών κόμμα δίνει σαφές πλεονέκτημα για τη διατήρηση της εξουσίας και περιορίζει την αληθινή έκθεση του εκλογικού σώματος στα επιχειρήματα της αντιπολίτευσης, αλλά και την κριτική στην αυθαιρεσία της ηγεσίας. Εκτός από τα παραπάνω, στην περίπτωση της Σερβίας, οι πρόωρες εκλογές είναι ένα αγαπημένο εργαλείο του Vucic, ως μέθοδος αποσυμπίεσης της κοινωνικής δυσαρέσκειας και υπονόμησης του πολιτικού διαλόγου, τόσο με την αντιπολίτευση όσο και με την κοινωνία. Στις –σχεδόν ετήσιες- εκλογικές διαδικασίες, παρατηρούνται εξαιρετικά προβληματικά φαινόμενα, όπως συκοφάντηση των πολιτικών αντιπάλων, χρήση κρατικών πόρων για εξαγορά ψήφων ή ακόμη και εξαναγκασμός δημοσίων υπαλλήλων να ψηφίσουν το κόμμα SNS (www.transparentnost.org.rs, n.d.). Κάπως έτσι, η δύναμη και το μονοπώλιο των αποφάσεων συσσωρεύονται στο πρόσωπο του Vucic και δεν φιλτράρονται από τους θεσμούς, η ισχύς των οποίων εδώ και μια δεκαετία μεθοδικά υποβαθμίζεται και ατονεί, από το κράτος δικαίου και την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, μέχρι την ελευθερία των Μ.Μ.Ε και τη διαφάνεια.

Η μετάβαση της Σερβίας από περίπτωση προβληματικής δημοκρατίας σε καθεστώς ανταγωνιστικού αυταρχισμού είναι ορατή και πλέον συνιστά τη μεγαλύτερη πρόκληση στα Δυτικά Βαλκάνια για τους δυτικούς δρώντες. Οι μέθοδοι του Vucic, εκτός από το λαό της χώρας, έχουν αντίκτυπο και στην αξιοπιστία της Ε.Ε στην περιοχή, όπου προσφέροντας την προοπτική ένταξης στο κοινοτικό κεκτημένο, προσπαθεί να ενθαρρύνει δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και να θεμελιώσει την ειρήνη και τη βιωσιμότητα στην περιοχή. Τα αποτελέσματα της πολιτικής της Ε.Ε

όμως, δεν είναι τα αναμενόμενα, παρόλο που εδώ και δύο δεκαετίες είναι ο κορυφαίος επενδυτής στην περιοχή, χορηγεί τη μεγαλύτερη αναπτυξιακή βοήθεια και είναι ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Σερβίας (ec.europa.eu, 2022). Ένα από τα γνωρίσματα της συνεργασίας με την Ε.Ε είναι η αιρεσιμότητα (conditionality), που ως δικλείδα ασφαλείας ορίζει προϋποθέσεις χρηστής διακυβέρνησης για την παροχή βοήθειας και την πιθανή μελλοντική προσχώρηση ενός κράτους στην Ε.Ε. Η αυταρχική τροχιά που διαγράφει ο Vucic, είναι σαφές πως δεν εναρμονίζεται με την έννοια της χρηστής διακυβέρνησης, όπως ορίζεται από την Ένωση. Η κριτική που ασκείται στον Vucic από ευρωπαϊκούς θεσμούς αφορά την έλλειψη κράτους δικαίου και τη σκληρή ρητορική του Σέρβου ηγέτη απέναντι στην Ε.Ε, γεγονός που τον καθιστά υπεύθυνο της τελεματωμένης ενταξιακής διαδικασίας της χώρας του. Ο ίδιος, απευθυνόμενος προς πάσα κατεύθυνση, σχολιάζει πως «τίποτα δεν εξαρτάται από τη Σερβία» και αποποιείται των ευθυνών του (Čačić, 2021). Η πραγματικότητα όμως απέχει πολύ από τις δηλώσεις Vucic, που προσφέρονται κυρίως για το σερβικό ακροατήριο, καθώς η Επιτροπή στην ετήσια έκθεση της για τη Σερβία το 2016 υπογραμμίζει τη μείωση του ποσοστού εναρμόνισης με τις πολιτικές της Ε.Ε κατά 30% (Makocki, 2017).

Η εμπλοκή της Κίνας στα Δυτικά Βαλκάνια, ως μέρος του παγκόσμιου αναπτυξιακού της οράματος, έγινε με πολύ ευνοϊκές συγκυρίες. Η κόπωση των κρατών της περιοχής από την πολυετή αναμονή στο κατώφλι της Ε.Ε και οι αλληπάλληλοι κλυδωνισμοί που επέφεραν στην Ένωση η οικονομική κρίση, το προσφυγικό και το Brexit, κατέστησαν πρόσφορο το έδαφος για την κινεζική παρουσία. Στις απαιτήσεις της Ε.Ε για μεταρρυθμίσεις και επίλυση κακοφορμισμένων εθνικών ζητημάτων, η αντιπρόταση της αναδύομενης υπερδύναμης εστιάζει στη διευκόλυνση της συνεργασίας με χαμηλότοκα δάνεια και μεγάλα έργα, που αναμφίβολα δελεάζουν τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της περιοχής, όπως της Σερβίας (Vasselier, 2017). Συνεκτιμώντας το γεγονός πως οι κινεζικές επενδύσεις- δάνεια δεν συμερίζονται τις αρχές της Ε.Ε για διαφάνεια και δημοκρατική διακυβέρνηση, αλλά βλέπουν με κνισμό τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα τους στην περιοχή, είναι λογικό ένας ηγέτης όπως ο Vucic να σπεύσει προς εκμετάλλευση της ευκαιρίας αυτής. Τα μεγάλα έργα στον τομέα των μεταφορών και της ενέργειας, η ψηφιοποίηση και οι εισαγωγές από την Κίνα στο χώρο της τεχνολογίας, είναι παραπάνω από ευπρόσδεκτα και απαραίτητα για τη Σερβία. Παράλληλα, όπως σημειώθηκε στο

προηγούμενο κεφάλαιο, ευνοείται η ανάπτυξη του τουρισμού με την κατάργηση της βίζας από το 2017 και επιχειρείται η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο λαών μέσω της λειτουργίας των Ινστιτούτων Κομφούκιος και της ανταλλαγής σπουδαστών. Επιπλέον, ο πακτωλός χρημάτων που διαθέτει η Κίνα στη Σερβία, αξιοποιείται και στον τομέα της ασφάλειας. Ειδικότερα, υπάρχει μέριμνα για κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, συνεργασία εκπαιδευτικού τύπου για τις αστυνομικές αρχές και παροχή καμερών αναγνώρισης προσώπου υψηλής τεχνολογίας (Zivanovic, 2019). Από τα παραπάνω, ο Aleksandar Vucic αντλεί δύναμη για το αυταρχικό καθεστώς του και πολιτική υπεραξία εντός της χώρας.

Για μεγάλο μέρος της σερβικής κοινής γνώμης, η ευρεία συνεργασία με την Κίνα πιστώνεται στο δυναμικό ηγέτη της χώρας, που τη θωρακίζει στον τομέα της άμυνας, αναζωογονεί την οικονομία και αναβαθμίζει τις υποδομές. Βέβαια, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η δύναμη της παραπληροφόρησης, στοιχείο στο οποίο ο Σέρβος ηγέτης έχει επενδύσει από νωρίς, κάτι που μαρτυρά το χαμηλό ποσοστό (<45%) των πολιτών που επιθυμούν ένταξη στην Ε.Ε ήδη από το 2012 (Čavoški, 2013, σελ.2). Έτσι, σε μια κοινωνία στην οποία καλλιεργείται αντι-δυτική τάση, ο λαϊκιστής Vucic αντικατοπτρίζεται ως προστάτης απέναντι στις απαιτήσεις της Ε.Ε, που καθυστερεί να προχωρήσει τη διαδικασία ένταξης και επιμένει για το ζήτημα του Κοσσόβου, που διαχρονικά είναι «κόκκινη γραμμή» των Σέρβων. Στην πραγματικότητα όμως, η διασύνδεση με την Κίνα διαμορφώνει συνθήκες βραχυπρόθεσμης σταθεροκρατίας, αντί να οικοδομεί μακροπρόθεσμα τη βιώσιμη σταθερότητα που έχει ανάγκη η Σερβία και ο δρόμος για αυτή είναι η ένταξη στην Ε.Ε.

Το αντίτιμο για το Vucic αναφορικά με τη μαζική παροχή κεφαλαίων από την Κίνα, μπροστά σε όσα καρπώνεται, είναι μικρό. Συγκεκριμένα, η πολιτική στήριξη στην Κίνα στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και επομένως, η μη ευθυγράμμιση με τη Δύση, δεν είναι κάτι καινούριο για τη σερβική διπλωματία. Παραδοσιακά, η Σερβία έχει αναπτύξει ένα μοτίβο συμπεριφοράς, σύμφωνα με το οποίο αντιτάσσεται σε δηλώσεις ή ψηφίσματα, όταν αυτά θίγουν τη Ρωσία και τα συμφέροντα της. Παραδείγματα από την τελευταία δεκαετία είναι η μη στοχοποίηση της Ρωσίας αναφορικά με την προσάρτηση της Κριμαίας και η αποχή από ψηφοφορίες καταδικαστικές για τη Ρωσία. Αντίστοιχα, φαντάζει λογική η πρόθεση να συντάσσεται με τα συμφέροντα της Κίνας, κάτι που στην πράξη συμβαίνει ήδη, με τη μη συμμετοχή «σε οποιαδήποτε διεθνή πρωτοβουλία που επικρίνει την Κίνα σε διεθνή φόρα, αποφεύγοντας να ψηφίσει,

να υπογράψει δηλώσεις ή να παρευρεθεί σε εκδηλώσεις που θα μπορούσαν να καταλήξουν σε κριτική της Κίνας» (Marciacq, F., 2019, σελ.111). Η Σερβία δεν είναι μόνη της σε αυτή την επιλογή, καθώς η διασύνδεση πολλών χωρών με την Belt and Road Initiative μετουσιώνεται σε πολιτική στήριξη για την Κίνα. Η στήριξη αυτή είναι πολύτιμη για το δόγμα της «Μιας Κίνας» και οι προεκτάσεις του, με κυριότερη τη μη αναγνώριση της Ταϊβάν, είναι επίσης το ζήτημα του Θιβέτ και της θάλασσας της νότιας Κίνας (www.euractiv.com, 2020). Βέβαια, στην περίπτωση της Σερβίας η Κίνα επιστρέφει απλόχερα τη χάρη, αφού δεν αναγνωρίζει το Κόσσοβο, γεγονός που συντηρεί τα εθνικιστικά πάθη και καθυστερεί περαιτέρω το ενδεχόμενο ένταξης της Σερβίας στην Ε.Ε.

Εκτός από το κόστος της επίσημης στήριξης στην Κίνα, που ο Vucic αναλαμβάνει πρόθυμα λόγω της δύναμης και της προβολής που του παρέχει η συνεργασία με την υπερδύναμη, διακρίνονται και ορισμένες ακόμη υποχωρήσεις που καλείται να κάνει. Αφορούν τη μελλοντική διασάλευση της βιωσιμότητας της οικονομίας της Σερβίας, ως προϊόν της «συνδεδεμένης βοήθειας» της Κίνας, τη σοβαρή ρύπανση του περιβάλλοντος, την έλλειψη διαφάνειας σε αρκετά έργα και την κατάφορη καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κάποια άλλα. Οι πολυδιάστατες προκλήσεις που συνοδεύουν τις κινεζικές επενδύσεις, μπορεί να μην αγγίζουν την ηγεσία της Σερβίας, επηρεάζουν όμως ποικιλοτρόπως το μέλλον της χώρας και για αυτό είναι το αντικείμενο του επόμενου μέρους του κεφαλαίου.

B.2: Οι μακροπρόθεσμοι κίνδυνοι από την κινεζική δραστηριότητα για την οικονομία της Σερβίας

Η ανάπτυξη της «ατσάλινης φιλίας» μεταξύ Σερβίας και Κίνας, στα πλαίσια των κινεζικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών παγκόσμιας εμβέλειας, προάγεται με κάθε ευκαιρία από τα καθεστώτα των δύο χωρών, που για ξεχωριστούς λόγους προσδοκούν μεγάλα οφέλη από αυτή. Η κομβική θέση της Σερβίας προβάλλεται με έμφαση από τον ίδιο τον Xi Jinping, τονίζοντας πως *«η Σερβία διαδραματίζει ηγετικό ρόλο στη συνεργασία της Κίνας με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης»* (Rudic, 2017). Ο Aleksandar Vucic, έχοντας διαμορφώσει ένα ασφαλές περιβάλλον για το αυταρχικό του καθεστώς στο εσωτερικό της χώρας, αντιλαμβάνεται την κινεζική δραστηριότητα ως κινητήρια δύναμη για την οικονομία της χώρας, που θα αναβαθμίσει τη θέση της Σερβίας στο διεθνές τοπίο και κατά συνέπεια και το δικό του κύρος ως ηγέτη. Τα όσα –εκ των έργων- έχουν υλοποιηθεί μέχρι τώρα όμως, καθώς και οι εκτιμήσεις για τη μελλοντική έκβαση της συνεργασίας, δε δικαιολογούν τη θριαμβολογία του Σέρβου ηγέτη. Τόσο στη Σερβία, στην οποία εστιάζεται η μελέτη, όσο και σε άλλες χώρες που συμμετέχουν στο όραμα της Κίνας, γεννιούνται σοβαρές προκλήσεις για τη μακροοικονομική βιωσιμότητα, τη ρύπανση του περιβάλλοντος και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε αυτό το σημείο του κεφαλαίου, θα αναλυθούν οι λόγοι για τους οποίους η σχέση των δύο χωρών δεν είναι τόσο αμοιβαία επωφελής όσο διατρανώνει ο Vucic.

Οι δυνατότητες της οικονομίας της Κίνας αναμφίβολα δε μπορούν να συγκριθούν με αυτής της Σερβίας. Οι εντυπωσιακοί ρυθμοί ανάπτυξης που απολαμβάνει η Κίνα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, την έχουν καταστήσει έτοιμη να αναλάβει το ρόλο της υπερδύναμης και υπό την ηγεσία του Xi Jinping, έχει ξεκινήσει να δίνει πνοή στο «Δρόμο του Μεταξιού» του 21^{ου} αιώνα. Τα μεγάλα έργα στις υποδομές, τις μεταφορές, την ενέργεια και την εξαγωγή υψηλής τεχνολογίας, αναμένεται να ωφελήσουν τις χώρες που υποδέχονται τις κινεζικές επενδύσεις, όμως τα κέρδη για

την Κίνα θα είναι πολλαπλάσια. Η Σερβία, διάδοχο κράτος της Γιουγκοσλαβίας στα μάρτια της Κίνας, διαθέτοντας εξαιρετική γεωγραφική θέση στην καρδιά των Βαλκανίων, αποτελεί κόμβο απ' όπου θα περνάνε οι κινεζικές εξαγωγές αφού φτάσουν στο λιμάνι του Πειραιά.

Τα χαμηλότοκα δάνεια με μεγάλες περιόδους χάριτος, που χορηγεί η Κίνα, δίνουν βραχυπρόθεσμη ώθηση στην οικονομία της Σερβίας. Διακρίνεται όμως πως δεν υπάρχει μέριμνα για να αναπτυχθούν οι πραγματικές δυνατότητες της οικονομίας, κάτι που μακροπρόθεσμα θα οδηγήσει τη σινοσερβική συνεργασία προς μονομερή εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Κίνας. Από το 2015 και έπειτα, το δημόσιο χρέος της Σερβίας μειώνεται σταθερά, φτάνοντας από το 74,7% στο 58,7% του ΑΕΠ το 2020 (IMF, n.d., General Government Gross Debt). Η συσσώρευση δανείων όμως μπορεί να οδηγήσει μελλοντικά στην αδυναμία εξυπηρέτησης των υποχρεώσεων που πηγάζουν από αυτά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μαυροβουνίου, όπου το δημόσιο χρέος έπειτα από κινεζικά δάνεια για κατασκευή αυτοκινητοδρόμου εκτοξεύτηκε στο 103% του ΑΕΠ της χώρας (Stojkonski et al., 2021). Επιπρόσθετα, η εξάρτηση του Μαυροβουνίου από την Κίνα μεγαλώνει, αφού πλέον δεν αποτελεί δελεαστική επιλογή για μη Κινέζους επενδυτές και διαπραγματεύεται με την Κίνα από μειονεκτική θέση. Παρόμοια συνθήκη δημιουργήθηκε στο Πακιστάν και τη Σρι Λάνκα, όταν τα «κόκκινα» δάνεια εξυπηρετήθηκαν με την παραχώρηση λιμανιού και στρατιωτικής βάσης αντίστοιχα, με το μοτίβο να διακρίνεται και σε άλλα κράτη της Ασίας με αδύναμες οικονομίες (Davidson, 2018). Επομένως, η χορήγηση δανείων με άμεσες διαδικασίες και ελάχιστα προαπαιτούμενα, σε οικονομίες που ενδέχεται να μη μπορούν να τα αποπληρώσουν, δημιουργεί απρόβλεπτες συνθήκες για τις χώρες αυτές, με τα ανταλλάγματα να λαμβάνουν μορφή πολιτικής στήριξης και παραχωρήσεις σε στρατηγικούς τομείς. Αυτή η πολιτική είναι γνωστή ως «διπλωματία του χρέους» και γεννά προκλήσεις, καθώς η εξάρτηση του δανειολήπτη αυξάνεται ανεξέλεγκτα. Σχετικά με την κριτική για τη μη βιωσιμότητα του χρέους που προκαλούν τα κινεζικά δάνεια, ο Xi Jinping καθησυχάζει πως «δεν είναι ούτε πρόκειται να γίνει μια νέα μορφή λανθάνουσας αποικιοκρατίας» και ότι η Κίνα «δε θα χρησιμοποιήσει την επιτυχία της πρωτοβουλίας για να υποβαθμίσει την επιρροή άλλων δρώντων και να διασαλεύσει την περιφερειακή σταθερότητα, πάνω στην οποία έχουν οικοδομηθεί οι επιτυχίες της Κίνας» (Davidson, 2018b).

Οι κίνδυνοι αυτοί δε λείπουν ούτε από τη θερμή προσέγγιση Σερβίας και Κίνας. Οι συνεχώς αυξανόμενες κατά την τελευταία δεκαετία εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών παρουσιάζουν μεγάλη ανισότητα. Το 2019 έφτασε τα 28 δις \$, σημειώνοντας αύξηση 25% από την προηγούμενη χρονιά, αλλά οι εξαγωγές της Σερβίας στην Κίνα έφταναν μόλις το 13,2% των εισαγωγών της από την Κίνα (Joničić, Stevanović and Beraha, 2020). Η Κίνα εξάγει στη Σερβία κυρίως τεχνολογικά προϊόντα και υλικά κατασκευής σιδηροδρόμων, ενώ την αντίθετη διαδρομή κάνουν κατά κόρον πρώτες ύλες, όπως ο χαλκός, που η εξόρυξη του πλέον είναι υπόθεση της κινεζικής Zijin Mining (Vladislavjević, 2022). Αναφορικά με την επενδυτική δραστηριότητα της Κίνας στη Σερβία, διατυπώνονται σοβαρές ενστάσεις, καθώς η Exim ουσιαστικά δανείζει εταιρίες κινεζικών συμφερόντων, επιβαρύνοντας το δημόσιο χρέος της Σερβίας, ενώ καρπώνεται άμεσα τα οφέλη, ενισχύοντας σημαντικά τις κινεζικές εξαγωγές (Dragojlo, 2016). Παράλληλα, η μη ανάληψη έργων από ντόπιους εργολάβους δε συνάδει με τον αμοιβαία επωφελή χαρακτήρα που ρητορικά υιοθετούν οι κινεζικές πρωτοβουλίες, αλλά εξυπηρετεί μόνο στην ανέλιξη των κινέζων εργολάβων στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Ίδανικά, θα έπρεπε να συμβαίνει το αντίθετο, δηλαδή στα πλαίσια της συνεργασίας να ευνοείται η ανάδειξη των δυνατοτήτων της σερβικής οικονομίας στις διεθνείς αλυσίδες αξιών. Παρατηρείται η απευθείας ανάμειξη κινεζικών κολοσσών, που σε πολλές περιπτώσεις είναι ανοιχτά κρατικές εταιρίες και πολύ λιγότερο επενδύσεις εκ του μηδενός (greenfield investments). Επιπλέον, θα ήταν προτιμότερο για το σερβικό συμφέρον, το κεφάλαιο που διαθέτει η Κίνα να μην επιδρά τόσο δραστικά στον τρόπο που πραγματοποιούνται τα έργα, ώστε να αναπτυχθεί ορθολογικότερα η σερβική επιχειρηματικότητα (Dimitrijević, 2018). Ακόμη, πέρα από την αμφιλεγόμενη διάσταση της «συνδεδεμένης» βοήθειας που παρέχει η Κίνα, σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται υπερκοστολόγηση των έργων. Συγκεκριμένα στο γειτονικό Μαυροβούνιο, που ήδη μαστίζεται από το κινεζικό χρέος, η ολοκλήρωση του αυτοκινητοδρόμου αποδεικνύεται δυσκολότερη από ότι προβλεπόταν, με συνέπεια να χρειάζονται περισσότεροι πόροι και χρόνος (von der Brelie, 2021). Τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων έχουν υπογράψει το Σύμφωνο Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, όπως επίσης έχουν προσχωρήσει στην Energy Community. Ως εκ τούτου, οφείλουν να τηρούν τα προβλεπόμενα και κατά την οικονομική ή ενεργειακή τους συνεργασία με την Κίνα, χωρίς εξαιρέσεις υπονομευτικές του ανταγωνισμού (Juničić and Michalopoulos, 2019). Αν και η σερβική οικονομία είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη από αυτές των Δυτικών

Βαλκανίων, η υπερβολική εξάρτηση από την κινεζική χρηματοδότηση δεν είναι άμοιρη κινδύνων, ειδικά όταν συνοδεύεται με τάση ευθυγράμμισης της νομοθεσίας με τις κινεζικές απαιτήσεις (Stojkovski et al., 2021b).

Συνοψίζοντας, ήδη από τα πρώτα χρόνια εντατικοποίησης της σινοσερβικής συνεργασίας, εγείρονται ερωτήματα για το βαθμό που θα επηρεάσει τη μακροοικονομική βιωσιμότητα στη χώρα. Γειτονικά κράτη, όπως το Μαυροβούνιο και η Βοσνία αντιμετωπίζουν μεγάλη άνοδο στο δημόσιο χρέος, ενώ άλλες αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας παγιδεύτηκαν στη «διπλωματία του χρέους» της νέας υπερδύναμης. Η εξάρτηση που δημιουργείται από τα κινεζικά κρατικά δάνεια, τα οποία έχουν αποδέκτη κινεζικές εταιρίες και εργολάβους, συνεπικουρούμενη από τη μεγάλη ανισορροπία στο ισοζύγιο εισαγωγών και εξαγωγών μεταξύ Κίνας και της εκάστοτε συνεργαζόμενης χώρας, απέχει αρκετά από το να χαρακτηρίζεται αμοιβαία επωφελής. Αν δε, συλλογιστεί κανείς την ανεπανόρθωτη ζημιά που συντελείται στο περιβάλλον και τις παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων κατά την υλοποίηση των έργων, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, οι προκλήσεις διογκώνονται και ο «παράγοντας» Vucic μόνο αποτρεπτικά δε λειτουργεί.

B.3: Η αδιαφορία για τη ρύπανση του περιβάλλοντος και τα ανθρώπινα δικαιώματα ως κοινός τόπος της σινοσερβικής συνεργασίας

Η κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η Σερβία υπό τον Vucic, σε συνδυασμό με την κινεζική «αιρεσιμότητα» στη διάθεση κεφαλαίων, που δε μοιάζει σε τίποτα με αυτή της Ε.Ε, φέρνουν στην επιφάνεια προκλήσεις αλληλένδετης φύσης. Ειδικότερα, η έλλειψη κράτους δικαίου ευνοεί τη συγκάλυψη της διαφθοράς, η φίμωση της ερευνητικής δημοσιογραφίας συντηρεί την αδιαφάνεια και η άκρατη θριαμβολογία για τις κινεζικές επενδύσεις- δάνεια παραμερίζει τις ενστάσεις για την ανεπανόρθωτη ζημιά στο περιβάλλον και τις κραυγαλέες παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Όλα τα παραπάνω, για ένα κράτος υποψήφιο μέλος της Ε.Ε είναι άκρως προβληματικά και αναδεικνύουν ότι οι βάσεις στις οποίες οικοδομείται η σινοσερβική συνεργασία υπονομεύουν ποικιλοτρόπως το μέλλον των πολιτών της χώρας.

Ο έλεγχος των Μ.Μ.Ε από τον Vucic, αποτελεί ισχυρό εργαλείο διατήρησης της εξουσίας και προώθησης συμφερόντων. Σχετικά με την κινεζική δραστηριότητα στη χώρα, ο μηχανισμός αδιαφάνειας και παραπληροφόρησης του καθεστώτος συντελεί στις ιδιωτικοποιήσεις με σκιώδεις διαδικασίες και στη διάθεση δημόσιων πόρων χωρίς συνεκτική πολιτική (Tzifakis and Prelec., 2021). Η έλλειψη κράτους δικαίου, ένα από τα μεγαλύτερα προσκόμματα για την ένταξη της Σερβίας στην Ε.Ε, εντείνεται από την εκτεταμένη εμπλοκή προσώπων του καθεστώτος σε σκάνδαλα διαφθοράς και πυροδοτεί αντιδράσεις από μερίδα του πληθυσμού της χώρας.

Αναφορικά με τη ρύπανση του περιβάλλοντος, ζήτημα παγκόσμιου βεληνεκούς, χρειάζεται αυξημένη επαγρύπνηση, καθώς πολλές φορές η ζημιά είναι μη αναστρέψιμη. Συγκεκριμένα, το 2021 η China Communications Construction Company (CCCC) και η διοίκηση της δημόσιας επιχείρησης νερού στην περιοχή Cacak της δυτικής Σερβίας, έγιναν στόχος οικολογικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Ο λόγος ήταν οι παράνομες εκσκαφές, χωρίς την απαραίτητη

γραφειοκρατική διαδικασία για την κατασκευή αυτοκινητοδρόμου στην περιοχή, με αποτέλεσμα φθορές και ρύπανση σε κανάλια και υποδομές νερού της περιοχής (Dragojlo, 2021a). Ακόμη χειρότερη είναι η κατάσταση στο Bor της ανατολικής Σερβίας, με αρνητική πρωταγωνίστρια την εταιρεία εξορύξεων Zijin. Εκεί, η εξόρυξη και τήξη χαλκού μολύνει τον αέρα και το νερό της πόλης, με τους κατοίκους να μην καθησυχάζονται από δηλώσεις της εταιρείας πως έχει επενδύσει 142 εκατομμύρια δολάρια για τη βελτίωση της κατάστασης. Στην περιοχή έχουν λάβει χώρα αρκετές διαδηλώσεις, ενώ επίσης τρεις περιβαλλοντικές οργανώσεις καταγγέλλουν την κυβέρνηση για αδιαφάνεια (Pacic, 2021). Οι ποιοτικοί έλεγχοι που διενεργούνται στον αέρα του Bor είναι αποκαρδιωτικοί, δείχνοντας ίχνη πολλών επικίνδυνων ουσιών, όμως το αρμόδιο υπουργείο επιμένει πως όλα τελούνται νόμιμα. Εκτός από τον ομώνυμο ποταμό, σημάδια ρύπανσης ανιχνεύονται και στον γειτονικό Krivelj, χωρίς κάποιο σχέδιο πρόληψης ή ανάσχεσης του φαινομένου. Τέλος, δείγματα από τον ποταμό Pek φανερώνουν συγκέντρωση χαλκού, μόλυβδου και αρσενικού 17 φορές πάνω από το όριο.

Με το βλέμμα στην προσεχή περίοδο, η ανάσχεση της οικολογικής καταστροφής στη Σερβία δεν θεωρείται πιθανή, καθώς ο Vucic αντιλαμβάνεται το μεγάλο –αλλά βραχυπρόθεσμο- συμφέρον. Η αναμενόμενη στροφή προς τα ηλεκτρικά οχήματα περνάει από την εκμετάλλευση του λιθίου, με την τεράστια εταιρεία Rio Tinto να σχεδιάζει τη δημιουργία του μεγαλύτερου ορυχείου λιθίου στην Ευρώπη στη δυτική Σερβία (Dragojlo, 2021b). Οι εύλογοι φόβοι για ερημοποίηση λόγω ρύπανσης και υπονόμηση της γεωργίας δεν κλονίζουν τον κυνισμό του ηγέτη, που συνδέει το όνομα του με ένα project «πολύ μεγάλο για να αποτύχει». Παράλληλα με το Bor, μεγάλο πρόβλημα υπάρχει και στο Smederevo, όπου και εκεί οι αντιδράσεις πολιτών και οργανώσεων συσκοτίζονται από τα ελεγχόμενα Μ.Μ.Ε, την ώρα που οι εταιρείες κάνουν τα ελάχιστα δυνατά για να διορθώσουν τα κακώς κείμενα (Shorov, 2021). Η ανησυχία διογκώνεται, αφού η κινεζική Hesteel εκτός από το χαλυβουργείο της πόλης επιχείρησε να αναλάβει το λιμάνι για 25 χρόνια, με ενδεχόμενη επέκταση για άλλα 25 (Todorović, 2020).

Οι παραπάνω εστίες μόλυνσης του περιβάλλοντος μαίνονται ανεξέλεγκτες, διότι στη Σερβία παρατηρείται έλλειψη κράτους δικαίου. Η εκτεταμένη διαφθορά και η αδιαφάνεια που εκφράζει το καθεστώς Vucic, εναρμονίζεται ευκολότερα με τις κινεζικές πρωτοβουλίες, παρ' ότι με αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήδη από πριν το

ξέσπασμα της πανδημίας, παρατηρήθηκε σε αναφορά της Munich Security Conference η πορεία βαλκανικών χωρών προς την παγίδα χρέους της Κίνας και στηλιτεύτηκε η μονομέρεια με την οποία απεικονίζεται η κινεζική δραστηριότητα από τα σερβικά Μ.Μ.Ε (Dimitrov, 2019). Το φαινόμενο αυτό, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, μετά το ξέσπασμα της πανδημίας εντάθηκε και χρησιμοποιήθηκε από το Vucic στο έπακρο, προκειμένου να κερδίσει επικοινωνιακά σε καιρό κρίσης. Επιπρόσθετα, ακόμη και στις περιπτώσεις που μεγάλα κινεζικά έργα υποδομών προσέκρουαν σε γραφειοκρατικές δικλείδες, η κυβέρνηση με φωτογραφικές διατάξεις άνοιγε το δρόμο (Stojanovic, 2020). Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε η κυβέρνηση και όταν το καλοκαίρι του 2021 πρότεινε τη θέσπιση νέων στάνταρ για το ποιες πληροφορίες κρίνονται δημόσιου ενδιαφέροντος, προσπαθώντας να καλύψει και θεσμικά τη μειωμένη λογοδοσία στους πολίτες και τα Μ.Μ.Ε (Dragojlo, 2021c).

Μια ακόμη πτυχή των κινεζικών δανείων- επενδύσεων που συνιστά πρόκληση για τη Σερβία, είναι τα φαινόμενα κραυγαλέας καταπάτησης των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Το δείγμα γραφής για τη Belt and Road Initiative δόθηκε με σκάνδαλα από την περίπτωση του Κιργιστάν. Εκεί αποκαλύφθηκαν σκιώδεις διαδικασίες στην ανάθεση έργων αξίας 386 εκατομμυρίων δολαρίων και υπερκοστολόγηση, που οδήγησε στη σύλληψη δύο πρώην πρωθυπουργών (Agata Palickova and Georgi Gotev, 2019). Δυστυχώς ο ίδιος φόβος επιβεβαιώθηκε και στη Σερβία με άσχημο τρόπο, όταν το 2021 ήρθαν στην επιφάνεια πληροφορίες για διακίνηση ανθρώπων στη Σερβία, ανθρώπων που ερχόμενοι να υλοποιήσουν τα μεγάλα έργα υποδομών, βρέθηκαν σε καθεστώς ομηρίας να δουλεύουν σε συνθήκες σκλαβιάς. Το γεγονός ότι τα στοιχεία αυτά αφορούν τα σημαντικότερα projects στη Σερβία, μαρτυρά ένα μοτίβο στη σινοσερβική συνεργασία, το οποίο όχι μόνο ανέχονται, αλλά εμπράκτως ενθαρρύνουν και οι δύο πλευρές. Έτσι, οι ιδιαιτερότητες του κινεζικού *modus operandi*, όπως η χρήση κινεζικού εξοπλισμού, υλικών και πόρων, που όπως αναφέρθηκε μακροπρόθεσμα ευνοούν αισθητά την υπερδύναμη, περνούν σε εντελώς άλλο επίπεδο στο θέμα του εισαγόμενου εργατικού δυναμικού, εγείροντας σοβαρό ανθρωπιστικό ζήτημα.

Με βάση το συμφέρον της συνεργασίας, όπως το αντιλαμβάνονται οι δύο χώρες σε επίπεδο ηγεσίας και σε συνδυασμό με την απουσία κράτους δικαίου στη Σερβία, έχει κανείς λόγους να πιστεύει πως το καθεστώς Vucic επιθυμεί τη συσκότιση των παραπάνω ζητημάτων. Άλλωστε, αυτός είναι ένας ακόμη λόγος που συντηρεί τα

μεγάλα μέσα ενημέρωσης της χώρας και επιμένει βάλλοντας κατά της ερευνητικής δημοσιογραφίας και της κοινωνίας των πολιτών. Σε έρευνα που διενήργησε το Balkan Investigative Reporting Network, τρομοκρατημένοι εργάτες καταμαρτύρησαν τα όσα φρικτά συμβαίνουν στο έργο της Zijin στο Bor. Σκληρή εργασία άνω των 12 ωρών, υποχρεωτική παράδοση των διαβατηρίων τους, απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης και περιορισμός της μετακίνησης τους σκιαγραφούν μια ντροπιαστική εικόνα άλλου αιώνα. Οι αρχές, ακόμη και αν αφεθούν από το Vucic να κάνουν τη δουλειά τους, θα βρουν μπροστά τους τη διμερή συμφωνία του 2018, που φωτογραφικά εξαιρεί το εισαγόμενο εργατικό δυναμικό για τα κινεζικά έργα από τη σερβική δικαιοδοσία (Dragojlo, 2021d). Η συνειδητή φροντίδα να θωρακιστούν έστω πλημμελώς εκ των προτέρων τέτοιες πρακτικές, αναδεικνύει τον κυνισμό της Κίνας και την αδιαφορία για θεμελιώδεις διατάξεις του διεθνούς δικαίου. Μπροστά στα όσα ήδη αναφέρθηκαν για το κάτεργο του Bor, η άγνοια των εργατών για τους όρους του συμβολαίου και οι καθυστερήσεις στις πληρωμές, δυστυχώς φαίνονται πταίσματα.

Θλιβερές είναι οι συνθήκες και στην πόλη Zrenjanin, όπου η Shandong Linglong υλοποιεί το εργοστάσιο ελαστικών. Κατόπιν προσπάθειας της “A11”, M.K.O που ασχολείται με τα εργατικά δικαιώματα να προσεγγίσει 500 βιετναμέζους, φερόμενους ως θύματα trafficking, ιδιωτική ασφάλεια με μεθόδους υπόκοσμου απέτρεψε κάθε επαφή. Όσο επίσημοι εκπρόσωποι του κράτους επαινούν την πνοή στην επιχειρηματικότητα που δίνει η Linglong, οι εν λόγω εργάτες μαρτυρούν την έλλειψη καθαρού νερού, την ύπαρξη δύο τουαλετών για 500 άτομα και την ανεπαρκή σίτιση, με αποτέλεσμα να κυνηγούν μικρά ζώα πλησίον του εργοστασίου για να τραφούν (Dragojlo, 2021e). Μάλλον ο Wang Feng της Linglong, όταν στην τελετή εκκίνησης των εργασιών απευθύνθηκε στο Vucic, κάπως έτσι είχε στο μυαλό του το *«πρώτης τάξης, έξυπνο εργοστάσιο»* (www.xinhuanet.com, 2019). Βέβαια, εξαγγελίες για τέτοιου είδους «έξυπνα» εργοστάσια βρίσκουν ευήκοα ώτα στη σερβική ηγεσία, αφού στην περίπτωση των βιετναμέζων σκλάβων της Linglong, ο Vucic με στόμφο αποκρίθηκε ότι *«διενεργείται έλεγχος, τι άλλο θέλετε; Να καταστρέψουμε επένδυση 900 εκατομμυρίων;»*, συμπληρώνοντας με θράσος *«νοιιάζεστε για τους βιετναμέζους; Ελάτε τώρα, δε νοιάζεστε ούτε για τους Σέρβους εργάτες και ενδιαφέρεστε για αυτούς;»* (Dragojlo, 2021f). Από συμβόλαια που έχουν δει το φώς της δημοσιότητας, προκύπτει ότι δεν υπάρχει δικαίωμα συνδικαλισμού, οι ώρες εργασίας φτάνουν τις 234 ανά μήνα και οι αμοιβές είναι έωλες. Ακόμη, προβλέπονται χρηματικές ποινές

για απουσία από τη δουλειά και δεν παρέχεται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, παρότι προβλέπεται από το συμβόλαιο. Την ίδια ώρα, ο εργάτης δεσμεύεται από την υπογραφή του να μη διαφύγει από το χώρο εργασίας, ειδάλως συγγενικό πρόσωπο θα πρέπει να καταβάλει εγγύηση στην εταιρεία. Η μόνη διέξοδος πριν τη λήξη του συμβολαίου είναι ο εργάτης να αποζημιώσει την εταιρεία για τα έξοδα της visa και να επιστρέψει με δικά του χρήματα.

Συνοψίζοντας, στο κεφάλαιο αυτό έγινε μια απόπειρα προσέγγισης των προκλήσεων που εκπορεύονται από τη σινοσερβική συνεργασία. Το παγκόσμιο αναπτυξιακό όραμα της Κίνας, στη θεωρία εμφανίζεται ως ευκαιρία περιφερειακής και ταυτόχρονα διμερούς συνεργασίας για τις δεκάδες χώρες που αφορά, με αμοιβαία συμφέροντα να ικανοποιούνται και χωρίς ανάμειξη της υπερδύναμης στο εσωτερικό των κρατών. Με μια προσεκτικότερη ματιά, εστιάζοντας στη Σερβία, οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν δεν είναι ευκαταφρόνητοι. Ο ανταγωνιστικός αυταρχισμός που εκφράζει το καθεστώς Vucic, με σύμμαχο τα –στην πλειοψηφία τους- ελεγχόμενα Μ.Μ.Ε, υποδέχεται στο ασφαλές εσωτερικό περιβάλλον που έχει δημιουργήσει τις κινεζικές επενδύσεις- δάνεια, αποκρύπτοντας τα πολύπλευρα ζητήματα που συνοδεύουν την κινεζική παρουσία. Η μακροοικονομική βιωσιμότητα είναι ένα από αυτά, αφού ακόμη και αν η Σερβία δεν πέσει στην «παγίδα χρέους», το *modus operandi* ευνοεί την μακροπρόθεσμη κερδοφορία και προβολή της Κίνας, έπειτα από μια σύντομη τόνωση της σερβικής οικονομίας. Στο μεταξύ, η υλοποίηση των έργων είναι εξαιρετικά ρυπογόνα και πραγματοποιείται σε καθεστώς συγκάλυψης ανθρώπινου trafficking και απαράδεκτων συνθηκών εργασίας. Για τον πρόεδρο της Σερβίας, η στενή φιλία με την υπερδύναμη Κίνα αυξάνει το κύρος και την απήχηση στο σερβικό ακροατήριο, προσφέροντας –έστω εικονικά- μεγάλη ελευθερία διπλωματικών ελιγμών απέναντι στην απαιτητική Ε.Ε και τα διπλωματικά «αγαθά» της σύμπλευσης με την Κίνα. Η έλλειψη κράτους δικαίου, η διαφθορά και η φίμωση της ερευνητικής δημοσιογραφίας είναι αλληλένδετα φαινόμενα που τροφοδοτούν το καθεστώς και έτσι δε συνιστά έκπληξη η αδιαφορία που τόσο η Σερβία όσο και η Κίνα δείχνουν για το περιβάλλον και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αντικείμενο του επόμενου κεφαλαίου αποτελεί η κάλυψη της περιόδου της πανδημίας covid- 19, όπου επιδιώχθηκε και από τις δύο πλευρές η σύσφιξη της σχέσης εν μέσω κρίσης, τόσο με ουσιαστικές κινήσεις όσο και με επικοινωνιακά τεχνάσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ:

Η σύσφιξη της σινοσερβικής συνεργασίας κατά την πανδημία

Γ.1: Infodemic: Η περίπτωση της Σερβίας

Το ξέσπασμα της πανδημίας covid- 19 στη Wuhan της Κίνας το Δεκέμβριο του 2019 σηματοδότησε εξελίξεις παγκόσμιας εμβέλειας. Η κρίση αυτή, που ξεκίνησε ως υγειονομική και έχει στοιχίσει τη ζωή σε πάνω από 6,5 εκατομμύρια ανθρώπους (WorldOMeter, 2022), γρήγορα φάνηκε ότι θα έχει προεκτάσεις οικονομικής και πολιτικής χροιάς. Το πρώτο διάστημα της εξάπλωσης του ιού από την Κίνα, στις περισσότερες χώρες η υπερπροσφορά πληροφοριών, όπου λόγω άγνοιας και πανικού περιλάμβανε ψευδή στοιχεία και ισχυρισμούς, μεγέθυνε το άγχος και δυσχέρανε την αποτελεσματική ανασχεση της πανδημίας. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας υιοθέτησε τον όρο “infodemic” για να εξηγήσει το φαινόμενο αυτό³ και προχώρησε στη σύνταξη κοινής δήλωσης 132 κρατών- μελών επί του θέματος, μεταξύ αυτών και της Σερβίας.

Στην περίπτωση της Σερβίας, που όπως έχει γίνει αντιληπτό η πλειοψηφία των Μ.Μ.Ε συντηρείται και ελέγχεται από το καθεστώς, το φαινόμενο “infodemic” έλαβε άλλες προεκτάσεις. Σε πλήρη εναρμονισμό με την ατζέντα του Vucic, δηλαδή την έμφαση στη συνεργασία με την Κίνα και την εξιδανίκευση της στη σερβική κοινή γνώμη, παραγνωρίστηκε η βοήθεια της Ε.Ε και υπονομεύτηκε περαιτέρω η δυτική επιρροή στη χώρα. Η θετική κάλυψη των κινεζικών επενδύσεων συνεχίστηκε, χωρίς

---

³ Ως “infodemic” («πανδημία της πληροφορίας») ορίζεται από τον Π.Ο.Ε η «υπερπροσφορά πληροφοριών που περιλαμβάνει ψευδή ή παραπλανητικά στοιχεία σε ψηφιακό ή φυσικό περιβάλλον κατά το ξέσπασμα υγειονομικής κρίσης. Προκαλεί σύγχυση και επικίνδυνες συμπεριφορές που μπορούν να βλάψουν την υγεία. Μπορεί να εντείνει και να παρατείνει την αβεβαιότητα για τις ενέργειες που αφορούν την προστασία της υγείας. Η αυξανόμενη ψηφιοποίηση επιταχύνει τη διάδοση της πληροφορίας και μπορεί να βοηθήσει στην κάλυψη ενός κενού πληροφόρησης αλλά και να εντείνει τη διάδοση ψευδών ισχυρισμών» (World Health Organization, 2021) διαθέσιμο στο https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1

διάθεση κριτικής προσέγγισης, ενώ μαζί με τα κρατικοδίαιτα σερβικά Μ.Μ.Ε, πλέον σημαντικό ρόλο έχουν και μέσα ενημέρωσης που χρηματοδοτούνται ανοιχτά από την Κίνα (Vladislavjević, 2021). Χαρακτηριστικό είναι πως κατά τους πρώτους μήνες της πανδημίας μια ψευδής είδηση αναδημοσιεύεται 927 φορές ανά μέσο όρο στα social media, με διάφορες θεωρίες συνωμοσίας να βρίσκουν πρόσφορο έδαφος για διάδοση, όπως το ότι η πανδημία αποτελεί σχέδιο του ΝΑΤΟ (www.euractiv.com, 2020b). Παράλληλα, η πανδημία έφερε στην επιφάνεια το ζήτημα της ελλιπούς χρηματοδότησης του τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας. Δημοσιογράφος που φώτισε σοβαρές ελλείψεις σε κλινική της Vojvodina φυσικά στοχοποιήθηκε και συνελήφθη (Makszimov, 2020). Οι ευάλωτες οικονομίες των Δυτικών Βαλκανίων έγιναν αποδέκτες βοήθειας κυρίως από την Ε.Ε, την Κίνα, τη Ρωσία και την Τουρκία. Η βοήθεια αυτή και πρωτίστως ο τρόπος που προβλήθηκε κατέστησαν την περιοχή πεδίο ανταγωνισμού και δημόσιας διπλωματίας, με στόχο το καλύτερο δυνατό πλασάρισμα και τη διεκδίκηση ευκαιριών μετά την πανδημία (Tzifakis, 2021). Η Κίνα, μολονότι δέχθηκε κριτική για την κακή αρχική εκτίμηση της κατάστασης, που οδήγησε στη μετάδοση του ιού παγκοσμίως, γρήγορα άδραξε την ευκαιρία και μετέβαλε το αφήγημα αυτό υπέρ της, αναλαμβάνοντας ηγετικό ρόλο στην καταπολέμηση των ψευδών ειδήσεων, την υλική και τεχνική υποστήριξη των πιο αδύναμων χωρών.

Οι συνθήκες που δημιούργησε η πανδημία, η πρώτη μετά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, καλλιέργησαν κλίμα αβεβαιότητας και ανασφάλειας ανά τον πλανήτη, τόσο λόγω απειλής της ανθρώπινης ζωής από τον covid όσο και λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της κοινωνικής δυσαρέσκειας που προήλθε από τα lockdowns. Στην περίπτωση της σινοσερβικής συνεργασίας, η νέα δυναμική που διαμορφώθηκε από την κρίση της πανδημίας την μετέτρεψε σε δυνατή φίλια. Πεδίο στενής συνεργασίας για τις δύο χώρες, έπειτα από την Β.Ρ.Ι και την C.E.E.C αποτέλεσε η διπλωματία σχετικά με την εξασφάλιση προστατευτικού εξοπλισμού (“mask diplomacy”) και εμβολίων (“vaccine diplomacy”), που όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, σαφώς εμπεριέχει και πολιτικά κριτήρια.

Γ.2: Η «διπλωματία της μάσκας» στο προσκήνιο

Το φαινόμενο της “infodemic” που προκλήθηκε από την ανησυχία για το νέο ιό και διογκώθηκε από τη διασπορά ψευδών ειδήσεων στο διαδίκτυο, έδωσε τη θέση του στην αγωνία να καλυφθεί το συντομότερο δυνατό η ανάγκη για απόκτηση προστατευτικών μέσων κατά του covid- 19. Καθώς δεν έχουν όλες οι χώρες τη δυνατότητα παραγωγής δικών τους масκών, γαντιών, διαγνωστικών tests και γενικότερα εξοπλισμού κατά της διάδοσης του ιού, κατέστη σύντομα σαφές ότι η διεθνής παροχή βοήθειας από τα ισχυρότερα κράτη στα υπόλοιπα επρόκειτο να λάβει χαρακτήρα προβολής ήπιας ισχύος και άσκησης επιρροής.

Το Μάρτιο του 2020, όταν πλέον η ένταση της πανδημίας άρχισε να μετριάζεται στην Κίνα, η αναδυόμενη υπερδύναμη ανέλαβε δράση στην προμήθεια χωρών με προστατευτικό εξοπλισμό. Η «διπλωματία της μάσκας» πλαισιώθηκε από εκστρατεία αγγλόφωνων κινεζικών μέσων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, προεξάρχοντος του twitter, όπου παρατηρήθηκε εξειδικευμένη κάλυψη ανά χώρα, σχετική με τον προσανατολισμό της κινεζικής επιρροής. Εκφράστηκαν ευχαριστίες για τις δωρεές τρίτων χωρών προς την Κίνα, προωθήθηκε η σινοϊαπωνική προσέγγιση και προβλήθηκε η σημασία της Σερβίας στο παγκόσμιο αναπτυξιακό όραμα της Κίνας (University, Stanford and Complaints, 2020).

Στα μέσα του ίδιου μήνα, ο Vucic κήρυξε τη χώρα σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και επέβαλε lockdown, με την Κίνα να ανταποκρίνεται γρήγορα στο κάλεσμα για βοήθεια. Ειδικότερα, απέστειλε σημαντικό αριθμό διαγνωστικών test και μια ομάδα επιδημιολόγων για τη διαχείριση της κρίσης, με το Σέρβο πρόεδρο να σπεύδει στην υιοθέτηση του κινεζικού μοντέλου αντιμετώπισης της πανδημίας (Albert, 2020). Στο ίδιο κάλεσμα φυσικά ανταποκρίθηκε και η Ε.Ε, χρηματοδοτώντας την πρόσληψη 200 υγειονομικών και την αποστολή 720 τόνων προστατευτικού εξοπλισμού και παράλληλα στήριξε κοινότητες ρομά με ήδη προσωπικής υγιεινής (WeBalkans | EU Projects in the Western Balkans, 2020). Επιπρόσθετα, η Νορβηγία χορήγησε 5 εκατομμύρια ευρώ στη Σερβία και η UNICEF δώρισε εξοπλισμό, όμως καμία από τις παραπάνω κινήσεις δεν έγινε δεκτή με τόσο ενθουσιασμό όσο η βοήθεια της Κίνας, με τους πολιτικούς συμβολισμούς να είναι έκδηλοι.

Η «διπλωματία μάσκας» της Σερβίας συνέπεσε με προεκλογική περίοδο για τη χώρα και έδωσε στο Vucic την ευκαιρία για μια μεγάλη επικοινωνιακή εκστρατεία που έθεσε για ακόμη μια φορά τον εαυτό του στο επίκεντρο. Το ποσοστό αποδοχής του από το εκλογικό σώμα ανέβηκε κατά την κρίση της πανδημίας από το 44% στο 61% (Vasovic, 2020), αφού συγκεντρώνοντας την απόλυτη ευθύνη των αποφάσεων για τη διαχείριση της, φάνηκε σαν να αναλαμβάνει ολομόναχος τη σωτηρία της χώρας. Με διαρκείς τηλεοπτικές εμφανίσεις, προέβαλε αδιάκοπα ως προσωπική επιτυχία την εξασφάλιση βοήθειας από την Κίνα. Επένδυσε στην ανησυχία των πολιτών μέσω επίκλησης του θυμικού με ισχυρές εικόνες και πομπώδεις δηλώσεις. Ειδικότερα, ανέφερε δημόσια το Μάρτιο του 2020 πως εναποθέτει όλες τις ελπίδες του στην Κίνα, με το βίντεο- κάλεσμα για στήριξη να συγκεντρώνει 300 εκατομμύρια προβολές στην Κίνα και να τυγχάνει θερμής αποδοχής (Simić, 2020). Την ίδια στιγμή, εξέφρασε την αντίληψη του περί απούσας και αναποτελεσματικής Ε.Ε, δηλώνοντας πως *«η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη δεν υφίσταται. Υπήρξε ένα παραμύθι σε θεωρητική βάση. Απέστειλα ειδική έκκληση στους μόνους που μπορούν να βοηθήσουν, δηλαδή στην Κίνα»* (Simić, 2020b). Συμπληρωματικά, υποδεχόμενος τους απεσταλμένους επιδημιολόγους της Κίνας, φίλησε την κινεζική σημαία από ευγνωμοσύνη, ενώ εβδομάδες αργότερα, στο κέντρο του Βελιγραδίου δέσποζε επιβλητική μαρκίζα με το Xi Jinping, αναφέροντας *«ευχαριστούμε, αδελφέ Xi»* (www.euractiv.com, 2020c).

Το ξέσπασμα της πανδημίας, παρόλο που ήταν απρόσμενο, έδωσε και στις δύο χώρες την ευκαιρία να συσφίξουν τις σχέσεις τους οργανικά, προβάλλοντας την αλληλεγγύη και προωθώντας περαιτέρω τη συνεργασία τους. Η αρωγή της Κίνας σε καιρό κρίσης και η διαχείριση της από το καθεστώς Vucic, εξυπηρέτησε τα ίδια συμφέροντα πάνω στα οποία οικοδομήθηκε η σινοσερβική φιλία την προηγούμενη δεκαετία. Η Σερβία έλαβε το μεγαλύτερο κομμάτι κινεζικής βοήθειας στα Δυτικά Βαλκάνια, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη σημασία της για την “Belt and Road Initiative”. Επιπλέον, ο έλεγχος των Μ.Μ.Ε από το Vucic καρποφόρησε για άλλη μια φορά, με έρευνα να δείχνει ότι το 76% των Σέρβων πιστεύει πως η Κίνα έδωσε τη μεγαλύτερη βοήθεια στη χώρα για την ανάσχεση της πανδημίας (Tzifakis et al., 2021). Κάτι τέτοιο δεν ισχύει, καθώς η Ε.Ε έχει διαθέσει στα Δυτικά Βαλκάνια κεφάλαια και υλικά που δε συγκρίνονται με τη συμβολική, αλλά πολυδιαφημισμένη βοήθεια τρίτων δρώντων όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Τουρκία (Tzifakis, 2021b).

Γ.3: Η «διπλωματία του εμβολίου»

Η «διπλωματία του εμβολίου» (“vaccine diplomacy”) είναι η τρίτη φάση της πανδημίας, που έπεται της “infodemic” και της «διπλωματίας της μάσκας». Πρόκειται για την κούρσα εξασφάλισης εμβολίων κατά του covid-19 και όπως στον τομέα της πληροφόρησης και του προστατευτικού εξοπλισμού, έτσι και στην περίπτωση των εμβολίων η διαδικασία είχε χαρακτήρα προβολής ήπιας ισχύος και εδραίωσης της επιρροής των μεγαλύτερων δυνάμεων σε μικρότερες χώρες. Το Πεκίνο χρησιμοποίησε το εμβόλιο της Sinopharm για να εξυπηρετήσει τις προτεραιότητες στην εξωτερική του πολιτική. Το κινέζικο εμβόλιο της Sinopharm και το ρώσικο της Sputnik ήταν τα πρώτα που κυκλοφόρησαν, με τις δύο χώρες να διαφημίζουν σε κάθε ευκαιρία την επιτυχία τους και τη μεγαλοθυμία τους να μοιραστούν τα εμβόλια, μειώνοντας τη Δύση για την καθυστέρηση στην παραγωγή εμβολίων (Tzifakis and Prelec, 2021b, pp.16-18). Παρά τις εξαγγελίες του Xi Jinping ότι το εμβόλιο θα αποτελούσε ένα «παγκόσμιο, δημόσιο αγαθό» (Wheaton, 2020), μεγάλο μέρος της κινεζικής διπλωματίας του εμβολίου απαρτίστηκε από πωλήσεις και όχι δωρεές.

Η Σερβία, ως κόμβος της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής, ήταν η πρώτη χώρα επί ευρωπαϊκού εδάφους που παρέλαβε το εμβόλιο της Sinopharm και μάλιστα πολύ σύντομα, όταν το Φεβρουάριο του 2021 υποδέχθηκε 1,5 εκατομμύριο δόσεις (Tzifakis and Prelec 2021c, pp. 22). Οι υπόλοιπες χώρες των δυτικών Βαλκανίων έλαβαν από την Κίνα πολύ μικρότερο αριθμό εμβολίων, με τη Σερβία να εκφράζει πρόθεση για επιπρόσθετη παραγγελία και παραγωγή ρωσικών εμβολίων. Η έγκαιρη εξασφάλιση εμβολίων προβλήθηκε από τη σερβική κυβέρνηση και τα Μ.Μ.Ε που τη στηρίζουν ως αδιαμφισβήτητη επιτυχία του Vucic, που θεωρείται ο θεμελιωτής της φιλίας με την Κίνα. Το Σεπτέμβριο του 2021, ο πρόεδρος της Σερβίας ανακοίνωσε την κατασκευή εργοστασίου παραγωγής εμβολίων της Sinopharm σε προάστιο του Βελιγραδίου, σε μια επένδυση 30 εκατομμυρίων ευρώ από κοινού με την Κίνα και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (Dragojlo, 2021g). Η κίνηση αυτή φανερώνει την πρόθεση της Σερβίας να εκμεταλλευτεί τις εξελίξεις που έφερε η πανδημία, προκειμένου να αναδειχθεί σε ενεργό γεωπολιτικό παίκτη των Δυτικών Βαλκανίων, χρησιμοποιώντας φυσικά και την ώθηση που δέχεται από την Κίνα. Πράγματι, η

Σερβία συγκριτικά με γειτονικές χώρες και κράτη παρόμοιας δυναμικής, πέτυχε γρήγορα την εξασφάλιση εμβολίων, δίνοντας μάλιστα στον πληθυσμό της επιλογή ανάμεσα στα 4 διαθέσιμα (Bechev, 2021). Σε αυτό το σημείο, η κάλυψη της πανδημίας στη χώρα δεν άφησε χώρο για διασπορά ψευδών ειδήσεων και θεωριών συνωμοσίας περί εμβολίων, αλλά επικεντρώθηκε στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης για την αποτελεσματικότητα των εμβολίων. Κατά συνέπεια, κατέστη ευκολότερη η θριαμβολογία για την εξασφάλιση των εμβολίων Sinopharm και Sputnik σε πρώτο στάδιο, εμπεδώθηκε στην κοινή γνώμη η μεγαλοθυμία Κίνας και –δευτερευόντως– Ρωσίας και προβλήθηκε ο ρόλος της Σερβίας σε περιφερειακό επίπεδο, με πλήθος ανθρώπων από γειτονικές χώρες να εμβολιάζεται στο Βελιγράδι (Mujanovic, 2021).

Καταλήγοντας, οι πρωτοφανείς συνθήκες που δημιούργησε η πανδημία, γέννησαν ευκαιρίες για προώθηση πολιτικών, οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων. Στην περίπτωση της σχέσης Σερβίας- Κίνας, έγιναν αρκετά βήματα μπροστά, υπό το πρίσμα της συνεργασίας τους. Η Κίνα κατάφερε να αντιστρέψει το αρχικά δυσμενές κλίμα που δημιουργήθηκε από την απώλεια ελέγχου και την παγκόσμια διασπορά της πανδημίας, εξάγοντας το μοντέλο αντιμετώπισης του ιού και προωθώντας τις αναπτυξιακές πρωτοβουλίες της μέσω παροχής προστατευτικού εξοπλισμού και εμβολίων στις χώρες που συμμετέχουν στο όραμα της. Στη Σερβία, το αυταρχικό καθεστώς Vucic εξαργύρωσε τη χρόνια υπονόμευση του κράτους δικαίου και της ελευθερίας του τύπου, ισχυροποιώντας περαιτέρω τη θέση του. Ο πρόεδρος αναδείχθηκε σε ήρωα της εθνικής προσπάθειας αντιμετώπισης της πανδημίας και προώθησε την πρόσδεση στο άρμα της Κίνας. Το αφήγημα των σερβικών Μ.Μ.Ε πέτυχε το στόχο του, δηλαδή να δημιουργήσει ένα ακροατήριο εξαιρετικά φιλικά προσκείμενο προς την κινεζική βοήθεια και τις μεγάλες επενδύσεις στη χώρα. Την ίδια στιγμή, συντήρησε την παραδοσιακή ευνοϊκή εικόνα της Ρωσίας και τη δυσπιστία ως προς την αποτελεσματικότητα της Ε.Ε και το ενδεχόμενο εισόδου σε αυτή. Το χάσμα του καθεστώτος Vucic από τα πρότυπα χρηστής διακυβέρνησης της Ε.Ε αναμφίβολα μεγάλωσε, με την ανάδειξη της Σερβίας σε κόμβο της κινεζικής πολιτικής στην περιοχή να ισχυροποιεί τη θέση του αυταρχικού ηγέτη στις συνομιλίες με τη Δύση.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Η προσέγγιση της Σερβίας από την Κίνα και η ανάδειξη της σε κόμβο των Δυτικών Βαλκανίων έχει πλέον σαφή υπόσταση και αναμένεται να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Οι παράγοντες που έδωσαν ώθηση σε αυτή τη συνεργασία κατά τη γέννηση της αναμένεται να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο και κατά την επόμενη μέρα της πανδημίας. Η Κίνα, από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας εξέφρασε την πρόθεση να αναλάβει πρωτοβουλίες και ευθύνες υπερδύναμης, με την “Belt and Road Initiative” και τη περιφερειακή συνεργασία “C.E.E.C” να αποτελούν βασικούς άξονες της εξωτερικής της πολιτικής για τα επόμενα χρόνια. Η έμφαση στην ανάπτυξη των υποδομών και τη βελτίωση της διασυνδεσιμότητας εξυπηρετεί την ευκολότερη εξαγωγή των κινεζικών προϊόντων από το σύγχρονο «Δρόμο του Μεταξιού» προς την Ευρώπη και τοποθετεί την Κίνα σε πλεονεκτική θέση για την προώθηση των οικονομικών και γεωπολιτικών της συμφερόντων.

Στη Σερβία, η δεκαετής μονοπώληση της εξουσίας από τον Aleksandar Vucic προσφέρει δείγμα για ασφαλή συμπεράσματα, τα οποία δυστυχώς δεν είναι ευοίωνα. Ο Σέρβος ηγέτης έχει δημιουργήσει ένα ιδεατό περιβάλλον για το προσωποπαγές καθεστώς του, συσσωρεύοντας δύναμη με την αυταρχική διακυβέρνηση του. Ο έλεγχος της πλειοψηφίας των Μ.Μ.Ε από το κόμμα του Vucic παρέχει κάλυψη στα φαινόμενα διαφθοράς, επιτείνει το ζήτημα της αδιαφάνειας και δημιουργεί μια πλαστή εικόνα της πραγματικότητας, υπονομεύοντας περαιτέρω τους δημοκρατικούς θεσμούς στη χώρα. Η πορεία της Σερβίας προς την ένταξη στην Ε.Ε, κάτι που επισήμως συνιστά προτεραιότητα της χώρας, είναι στάσιμη, λόγω της σερβικής αδιαλλαξίας για το ζήτημα του Κοσόβου και της σοβαρής απόκλισης από τα πρότυπα δημοκρατικής διακυβέρνησης που θέτει η Ε.Ε. Η παραδοσιακά καλή σχέση με τη Ρωσία αποτελεί ακόμη στήριγμα της Σερβίας, όμως δε μπορεί να συγκριθεί με την ελκυστική προοπτική που προσφέρει η στενή συνεργασία με την Κίνα.

Η αποφασιστικότητα με την οποία η Κίνα έφερε τη Σερβία στο επίκεντρο της πολιτικής της στα Βαλκάνια φαίνεται από τα 61 μεγάλα έργα που έχει αναλάβει στο πλαίσιο των παγκόσμιων αναπτυξιακών πρωτοβουλιών της. Μέσω επενδύσεων και –

σε μεγαλύτερο βαθμό- δανείων, μεγάλες εταιρίες κρατικών συμφερόντων, όπως η Exim, έχουν κάνει αισθητή την παρουσία τους στον τομέα των υποδομών, των μεταφορών και της ενέργειας. Η απόκτηση ελέγχου κομβικών μονάδων παραγωγής είναι φανερή, με κυριότερα παραδείγματα το εργοστάσιο παραγωγής ενέργειας στο Kostolac, το χαλυβουργείο του Smederevo, το ορυχείο στο Bor και την κατασκευή εργοστασίου ελαστικών στην πόλη Zrenjanin. Επιπρόσθετα, επενδύει στην προσέγγιση των δύο χωρών και σε πολιτιστικό επίπεδο, μέσω της λειτουργίας των Ινστιτούτων «Κομφούκιος» στη Σερβία.

Η κομβική θέση της Σερβίας στα κινεζικά σχέδια συνιστά μια τεράστια ευκαιρία για το καθεστώς Vucic. Ο αυταρχικός ηγέτης εκκίνησε χωρίς δισταγμό τη στενή συνεργασία με την Κίνα, η οποία φαντάζει πολύ απλούστερη διαδικασία από την ένταξη στην Ε.Ε. Η Ένωση θέτει κριτήρια σε μια σειρά από σημαντικά ζητήματα, όπως τη δημοκρατική διακυβέρνηση, το κράτος δικαίου και τη μακροοικονομική βιωσιμότητα. Από την άλλη πλευρά, η κινεζική δραστηριότητα δεν εκφράζει τέτοιους προβληματισμούς, αλλά απαιτεί διπλωματική στήριξη στο δόγμα της «Μιας Κίνας» και τήρηση του δικού της *modus operandi* στην υλοποίηση των έργων. Αυτό γίνεται εύκολα αποδεκτό από το Vucic, που στο προστατευμένο εγχώριο περιβάλλον λαμβάνει τα εύσημα για την οικοδόμηση της σινοσερβικής φιλίας και μένει άθικτος από οποιαδήποτε προσπάθεια κριτικής. Ο αντίλογος για τη συνεργασία όμως, είναι θεμελιώδες να ακούγεται, διότι οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν είναι ποικίλοι. Η υπερκοστολόγηση έργων μαρτυρά αυξημένη αδιαφάνεια στις κινεζικές επενδύσεις, ενώ τα κινεζικά δάνεια ενδέχεται να οδηγήσουν, όπως και άλλες χώρες της “Belt and Road Initiative”, στην «παγίδα του χρέους». Ακόμη, είναι εξαιρετικά αμφίβολο το αν η κινεζική παρουσία θα βοηθήσει στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων της σερβικής οικονομίας μακροπρόθεσμα. Το πιθανότερο είναι μετά τη βραχυπρόθεσμη τόνωση, οι παθογένειες να επανέλθουν, καθώς αυτή η σχέση ευνοεί πολύ περισσότερο τα κινεζικά συμφέροντα. Η πλειοψηφία των έργων τελεί υπό αποκλειστικό κινεζικό έλεγχο, με εργολάβους, πρώτες ύλες και εργατικό δυναμικό να μην εμπλέκουν τη σερβική πλευρά.

Η συνεργασία δύο καθεστώτων όπως της Κίνας και του αυταρχικού Vucic, που βλέπουν με κινισμό τα συμφέροντα τους, μπορεί να έχει ολέθρια αποτελέσματα. Οι συνέπειες της ρύπανσης του περιβάλλοντος είναι ήδη ορατές σε περιοχές κινεζικής δραστηριότητας, με κυριότερο παράδειγμα το Bor. Η ραγδαία επιδείνωση της

ποιότητας του νερού και του αέρα προκαλεί ανησυχία και μπορεί να οδηγήσει στην ερημοποίηση περιοχών, χωρίς να προβληματίζει ιδιαίτερα καμία από τις δύο συμβαλλόμενες πλευρές. Το ίδιο προκλητική είναι και η αδιαφορία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όταν αποκαλύφθηκαν σοβαρές παραβιάσεις τους στο εργοστάσιο της Linglong στη Zrenjanin και το ορυχείο της Zijin στο Bor. Φαινόμενα δουλείας, με θύματα ανθρώπινου trafficking να στερούνται ελευθερία κίνησης, να εργάζονται χωρίς μέσα προστασίας εξαντλητικές βάρδιες, χωρίς ασφάλιση και επαρκή τροφή, συμβιώνοντας κατά μεγάλους αριθμούς σε μικρά καταλύματα. Το χειρότερο, που δε μαρτυρά απλώς αδιαφορία για τα ανθρώπινα δικαιώματα και το φυσικό περιβάλλον, αλλά φανερώνει δόλο, είναι η φωτογραφική εξαίρεση των κινεζικών έργων από τη σερβική δικαιοδοσία.

Το ξέσπασμα της πανδημίας στάθηκε η αφορμή ώστε η σινοσερβική σχέση να εμβαθύνει κι άλλο, προβάλλοντας την αλληλεγγύη και τη συνεργασία σε καιρό κρίσης. Η εξασφάλιση προστατευτικού εξοπλισμού κατά του ιού και εμβολίων στη συνέχεια, έλαβε κεντρικό ρόλο στη διπλωματία, με τη βοήθεια ισχυρών κρατών σε μικρότερα να αντικατοπτρίζει πολιτικές στοχεύσεις. Η Κίνα, όταν κατάφερε να περιορίσει την πανδημία στο εσωτερικό της, φρόντισε να καλύψει το συντομότερο τις ανάγκες της Σερβίας. Η ισχυρή προσωπικότητα του Vucic εκμεταλλεύτηκε σε επικοινωνιακό επίπεδο την κρίση στο έπακρο, με πομπώδεις ευχαριστίες προς την Κίνα και ταυτόχρονες βολές προς την Ε.Ε περί αδιαφορίας και αναποτελεσματικότητας. Ως αποτέλεσμα, η αποδοχή της κινεζικής φιλίας στη Σερβία συνέχισε να διαγράφει ανοδική τροχιά και η δυσπιστία προς την Ε.Ε το ίδιο. Η ενίσχυση ενός αυταρχικού καθεστώτος, όπως του Vucic, εκτός από τους πολυσύνθετους κινδύνους για την ίδια τη χώρα, ενδέχεται να λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά για την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων, υπονομεύοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς, την πιθανότητα ένταξης των κρατών στην Ε.Ε και συντηρώντας εθνικιστικά πάθη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Κουτσομπού, Α. (2017). *Τι Είναι Το Κινέζικο Πρόγραμμα 'Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος' Με Τη Συμμετοχή Της Ελλάδας*. [online] www.news247.gr. Available at: <https://www.news247.gr/kosmos/i-erotisi-ton-900-dis-dolarion-ti-einai-to-programma-mia-zoni-enas-dromos-tis-kinas.6507599.html> [Accessed 18 Oct. 2022].

Χρυσόγελος, Α. (2022). *Νίκη Μακρόν: Δημοκρατία ή 'Σταθεροκρατία'*; [online] m.naftemporiki.gr. Available at: <https://m.naftemporiki.gr/story/1857221> [Accessed 30 Sep. 2022].

Ξενόγλωσση

Agata Palickova and Georgi Gotev (2019). *Scandals in Kyrgyzstan Highlight Dubious Chinese Business Practices*. [online] www.euractiv.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/central-asia/news/scandals-in-kyrgyzstan-highlight-dubious-chinese-business-practices/> [Accessed 13 Jan. 2023].

Albert, E. (2020). *How a Pandemic Drew China and Serbia Closer*. [online] thediplomat.com. Available at: <https://thediplomat.com/2020/03/how-a-pandemic-drew-china-and-serbia-closer/>.

Aleks Eror (2018). *How Aleksandar Vucic Became Europe's Favorite Autocrat*. [online] Foreign Policy. Available at: <https://foreignpolicy.com/2018/03/09/how-aleksandar-vucic-became-europes-favorite-autocrat/> [Accessed 14 Oct. 2022].

Bechev, D. (2021). *How Aleksandar Vučić Stole the vaccine-diplomacy Show*. [online] Atlantic Council. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-aleksandar-vucic-stole-the-vaccine-diplomacy-show/>.

BértoaB.S. and F.C. (2019). *Serbia's Orbanization: Vucic's Path Towards Competitive Authoritarianism*. [online] The Globe Post. Available at: <https://theglobepost.com/2019/04/29/serbia-vucic-orbanization/> [Accessed 6 Nov. 2022].

Čačić, D. (2021). *Analysis: Vucic's Balancing Act with the EU*. [online] www.euractiv.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/opinion/analysis-vucics-balancing-act-with-the-eu/> [Accessed 10 Nov. 2022].

Čavoški, A. (2013). *Perceptions of the European Union in Serbia*. [online] p.2. Available at: https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/12/perceptions_of_the_eu_in_serbia.pdf.

Clover, C. (2017). *Xi Jinping Signals Departure from low-profile Policy*. [online] Financial Times. Available at: <https://www.ft.com/content/05cd86a6-b552-11e7-a398-73d59db9e399> [Accessed 17 Oct. 2022].

Davidson, H. (2018). *Warning Sounded over China's 'debtbook diplomacy'*. [online] The Guardian. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2018/may/15/warning-sounded-over-chinas-debtbook-diplomacy>.

Degordian (<http://www.degordian.com>) (2021). *Geopolitically Irrelevant in Its 'inner courtyard'?* [online] BiEPAG. Available at: <https://biepag.eu/publication/geopolitically-irrelevant-in-its-inner-courtyard/> [Accessed 19 Jan. 2023].

Degordian (<http://www.degordian.com>) and admin (2021). *The Chinese 'silk Road' of Threats and Opportunities in the Void between the EU strategy, CEE Interests and the Citizens*. [online] BiEPAG. Available at: <https://biepag.eu/article/the-chinese-silk-road-of-threats-and-opportunities-in-the-void-between-the-eu-strategy-cee-interests-and-the-citizens/> [Accessed 17 Oct. 2022].

Dimitrijevic, D. (2018). *Achievements and Challenges for China Investments in Serbia*. [online] <https://www.researchgate.net>. Available at: https://www.researchgate.net/publication/327011990_Achievements_and_Challenges_for_China_Investments_in_Serbia_Perspektivy_i_problemy_privleccenia_kitajskih_investicij_v_ekonomiku_Serbii.

Dimitrov, M. (2019). *China's Influence in Balkans Poses Risks, Report Warns*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2019/02/11/chinas-influence-in-balkans-poses-risks-report-warns/> [Accessed 11 Jan. 2023].

Djilas, D. (2020). *Open Letter to Donald Tusk: EPP's Support for Vucic Is a Disgrace*. [online] www.euractiv.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/elections/opinion/open-letter-to-donald-tusk-epps-support-for-vucic-is-a-disgrace/>.

Dmochowski, T. (2021). *Selected Socio-Economic and International Relations Issues in Contemporary Asian States*. Wydawnictwo Adam Marszałek, p.31.

Dopchie, R. (2022). THE INCREASING INFLUENCE OF EMERGING POWERS IN THE WESTERN BALKANS: a BRIEF ANALYSIS. *Journal of Liberty and International Affairs*, [online] 8(2), pp.307–320. doi:10.47305/JLIA2282307d.

Dragojlo, S. (2016). *Experts Query Serbia's Trade Deals with China*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2016/06/15/serbia-s-credit-based-economic-cooperation-lacks-direct-investments-06-14-2016/> [Accessed 18 Nov. 2022].

Dragojlo, S. (2021a). *'Like Prisoners': Chinese Workers in Serbia Complain of Exploitation*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/01/26/like-prisoners-chinese-workers-in-serbia-complain-of-exploitation/>.

Dragojlo, S. (2021b). *Access Blocked to Vietnamese Workers Allegedly Exploited in Serbia: NGOs*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/11/16/access-blocked-to-vietnamese-workers-allegedly-exploited-in-serbia-ngos/>.

Dragojlo, S. (2021c). *Documents Reveal Extent of Exploitation at Chinese Tire Site in Serbia*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/11/29/documents-reveal-extent-of-exploitation-at-chinese-tire-site-in-serbia/>.

Dragojlo, S. (2021d). *Lithium Lobbying: the Mining Plan in Serbia That's Too Big to Fail*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/10/25/lithium-lobbying-the-mining-plan-in-serbia-thats-too-big-to-fail/> [Accessed 10 Jan. 2023].

Dragojlo, S. (2021e). *Serbia Green NGOs File Charges against Lithium Mining Giant*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/07/14/serbia-green-ngos-file-charges-against-lithium-mining-giant/>.

Dragojlo, S. (2021f). *Serbian Draft Law Will Legalise Lack of Transparency, Experts Warn*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/06/09/serbian-draft-law-will-legalise-lack-of-transparency-experts-warn/> [Accessed 11 Jan. 2023].

Dragojlo, S. (2021g). *Work Starts in Serbia on Chinese Sinopharm Vaccines Factory*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/09/09/work-starts-in-serbia-on-chinese-sinopharm-vaccines-factory/>.

ec.europa.eu. (2022). *Western Balkans-EU - International Trade in Goods Statistics*. [online] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Western_Balkans-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#Serbia_is_the_largest_trade_partner_of_the_EU_in_the_Western_Balkans [Accessed 10 Nov. 2022].

Harvey, D. (2005). Neoliberalism 'with Chinese Characteristics'. *A Brief History of Neoliberalism*. doi:10.1093/oso/9780199283262.003.0009.

IMF. (n.d.). *Republic of Serbia and the IMF*. [online] Available at: <https://www.imf.org/en/Countries/SRB>.

Jize, Q. (2014). *Serbia's New Bridge Links Nations as Well as Parts of Belgrade - World - Chinadaily.com.cn*. [online] www.chinadaily.com.cn. Available at: https://www.chinadaily.com.cn/world/2014livisitkst/2014-12/19/content_19123829.htm [Accessed 31 Oct. 2022].

Jovičić, E., Stevanović, S. and Beraha, I. (2020). Serbia-China Bilateral Trade relations: Major Challenges and Opportunities. *Economic Analysis*, [online] 53(2), pp.133–144. doi:10.28934/ea.20.53.2.pp133-144.

Juničić, K. and Michalopoulos, S. (2019). *Chinese Balkans Investments Disrupt EU objectives, Commission Warns*. [online] www.euractiv.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/china/news/chinese-balkans-investments-disrupt-eu-objectives-commission-warns/> [Accessed 20 Nov. 2022].

Karanovic & Partners / Commercial Law Firm. (2018). *Zijin Mining Takes over RTB Bor for USD 1.46 Billion*. [online] Available at: <https://www.karanovicpartners.com/news/rtb-bor-privatisation-zijin-mining/> [Accessed 2 Nov. 2022].

Karr, L. (2019). *Chinese Students Choose to Study in 'Totally Different' Serbia*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2019/07/12/chinese-students-choose-to-study-in-totally-different-serbia/> [Accessed 2 Nov. 2022].

Krastev, I. (2018). Europe Is Facing a Potential Crisis in the Balkans. It Has to Act Soon | Ivan Krastev. *The Guardian*. [online] 21 Feb. Available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/21/europe-crisis-balkans-eu-membership-russia-china-turkey>.

Kuo, L. and Kommenda, N. (2018). *What Is China's Belt and Road Initiative?* [online] The Guardian. Available at: <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2018/jul/30/what-china-belt-road-initiative-silk-road-explainer>.

Makocki, M. (2017). *China in the Balkans: the Battle of Principles – European Council on Foreign Relations*. [online] ECFR. Available at: https://ecfr.eu/article/commentary_china_in_the_balkans_the_battle_of_principles_7210/.

Maksimov, V. (2020). *Serbian Journalist Detained for Coronavirus Reporting*. [online] www.euractiv.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/serbian-journalist-detained-for-coronavirus-reporting/> [Accessed 16 Jan. 2023].

Marcicq, F. (2019). *The Western Balkans in the World*. Routledge, pp.106–108.
Bieber, F. και Τζιφάκης, Ν. (επιμ.)

Milenkovic, A. (2022). *China's Expertise and Finance Launches Serbia's First high-speed Railway*. [online] newseu.cgtn.com. Available at: <https://newseu.cgtn.com/news/2022-03-17/Serbia-s-first-high-speed-railway-opens-thanks-to-Chinese-finance-18qyt9j1UgU/index.html> [Accessed 1 Nov. 2022].

Morgan Stanley (2018). *Inside China's Plan to Create a Modern Silk Road | Morgan Stanley*. [online] Morgan Stanley. Available at: <https://www.morganstanley.com/ideas/china-belt-and-road>.

Mujanovic, J. (2021). *Serbia's Vaccine Diplomacy Isn't as Benign as It Looks*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/04/01/serbias-vaccine-diplomacy-isnt-as-benign-as-it-looks/>.

Ozturk, T. (2022). *1st Serbia-China Direct Flights to Take off This weekend: Envoy*. [online] www.aa.com.tr. Available at: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/1st-serbia-china-direct-flights-to-take-off-this-weekend-envoy/2636882> [Accessed 2 Nov. 2022].

Pacic, N. (2021). *Bor: Serbia's Pollution Crisis in Pictures*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/10/21/bor-serbias-pollution-crisis-in-pictures/> [Accessed 10 Jan. 2023].

Ristic, M. (2019). *We Know Why Vucic Considers BIRN the Enemy*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2019/10/03/we-know-why-vucic-considers-birn-the-enemy/> [Accessed 15 Oct. 2022].

Rudic, F. (2017). *Balkans Anchored to EU – despite China's Growth, Report*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2017/09/14/trade-imbalance-rising-between-china-and-balkan-countries-09-13-2017/> [Accessed 16 Nov. 2022].

Shopov, V. (2021). *Decade of patience: How China Became a Power in the Western Balkans – European Council on Foreign Relations*. [online] European Council on Foreign Relations. Available at: <https://ecfr.eu/publication/decade-of-patience-how-china-became-a-power-in-the-western-balkans/>.

Simić, J. (2020). *Serbia Turns to China Due to 'lack of EU solidarity' on Coronavirus*. [online] www.euractiv.com. Available at: <https://www.euractiv.com/section/china/news/serbia-turns-to-china-due-to-lack-of-eu-solidarity-on-coronavirus/>.

Stojanovic, M. (2020). *With 'Special' Legislation, Serbia Sidesteps Corruption Safeguards*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2020/09/17/with-special-legislation-serbia-sidesteps-corruption-safeguards/> [Accessed 11 Jan. 2023].

Stojanovic, M. (2022). *Serbia Leader Scorns EU Call for Mutual Recognition with Kosovo*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2022/06/15/serbia-leader-scorns-eu-call-for-mutual-recognition-with-kosovo/> [Accessed 10 Nov. 2022].

Stojkovski, B., Jeremic, I., Kajosevic, S., Nikolic, I., Angelovski, I., Mejdini, F. and Pekmez, I. (2021). *China in the Balkans: Controversy and Cost*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/12/15/china-in-the-balkans-controversy-and-cost/>.

Todorović, I. (2020). *Protest Held in Smederevo against Pollution from China-owned Steelworks*. [online] Balkan Green Energy News. Available at: <https://balkangreenenergynews.com/protest-held-in-serbias-smederevo-against-pollution-from-china-owned-steelworks/> [Accessed 10 Jan. 2023].

Tzifakis, N. (2021). *The Geopolitics of Pandemic-related Assistance to the Western Balkans*. [online] www.iemed.org. Available at: <https://www.iemed.org/publication/the-geopolitics-of-pandemic-related-assistance-to-the-western-balkans/> [Accessed 16 Jan. 2023].

Tzifakis, N., Delevic, M., Kmezic, M., Nechev, Z., Lavric, M. and Prelec, T. (2021). Geopolitically irrelevant in its ‘inner courtyard’? The EU Amidst third actors in the Western Balkans. pp.9–10.

Tzifakis, N. and Prelec, T. (2021). In G. Fruscione (ed.) *Geopolitics and Democracy at Stake*. *ISPI*. doi:10.14672/55264716.

University, S., Stanford and Complaints, C. 94305 C. (2020). *Mask Diplomacy: Chinese Narratives in the COVID Era*. [online] fsi.stanford.edu. Available at: <https://fsi.stanford.edu/news/covid-mask-diplomacy>.

Vasovic, M. (2019). *Snowballing Scandals No Match for Serbia’s Teflon President*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2019/12/19/snowballing-scandals-no-match-for-serbias-teflon-president/> [Accessed 15 Oct. 2022].

Vasovic, M. (2020). *Serbia’s President Turned the Pandemic into a Tacky Campaign*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2020/05/07/serbias-president-turned-the-pandemic-into-a-tacky-campaign/> [Accessed 18 Jan. 2023].

Vasovic, M. (2021a). *Serbia’s Narcissistic President Loves Giving Medals – to Himself*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/07/15/medals-vucics-favorite-toy/> [Accessed 15 Oct. 2022].

Vasovic, M. (2021b). *Vucic Surfs on Wave of Scandal That Should Drown Him*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/03/03/vucic-surfs-on-wave-of-scandal-that-should-drown-him/> [Accessed 15 Oct. 2022].

Vasselier, F.G., Abigaël (2017). *China at the gates: a New Power Audit of EU-China Relations – European Council on Foreign Relations*. [online] ECFR. Available at: https://ecfr.eu/publication/china_eu_power_audit7242/.

Veljovic, S. (2016). *New Smederevo Steel Mill Owner Promises Investments and Jobs – for Now*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2016/05/02/new-smederevo-steel-mill-owner-promises-investments-and-jobs-for-now-04-28-2016/>.

Vladisavljev, S. (2021). *Big Brother: Serbia's Media Are Creating Nation of China Lovers*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2021/03/26/big-brother-serbias-media-are-creating-nation-of-china-lovers/> [Accessed 17 Jan. 2023].

Vladisavljev, S. (2022). *China-Serbia Relations Enter a New Phase*. [online] thediplomat.com. Available at: <https://thediplomat.com/2022/07/china-serbia-relations-enter-a-new-phase/> [Accessed 18 Nov. 2022].

von der Brelie, H. (2021). *The billion-dollar Motorway Leading Montenegro to Nowhere*. [online] Euronews. Available at: <https://www.euronews.com/my-europe/2021/05/07/the-billion-dollar-motorway-leading-montenegro-to-nowhere> [Accessed 20 Nov. 2022].

WeBalkans | EU Projects in the Western Balkans. (2020). *Team Europe: Fighting the Pandemic and Infodemic in the Western Balkans, Including Serbia News | WeBalkans*. [online] Available at: <https://webalkans.eu/en/news/team-europe-fighting-the-pandemic-and-infodemic-in-the-western-balkans-including-serbia/> [Accessed 17 Jan. 2023].

Wheaton, S. (2020). *Chinese Vaccine Would Be 'global Public good,' Xi Says*. [online] POLITICO. Available at: <https://www.politico.com/news/2020/05/18/chinese-vaccine-would-be-global-public-good-xi-says-265039>.

World Health Organization (2021). *Infodemic*. [online] www.who.int. Available at: https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1.

WorldOMeter (2022). *Coronavirus Toll update: Cases & Deaths by Country*. [online] Worldometers. Available at: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.

www.euractiv.com. (2020a). *A Fake News Story Is Shared 927 Times on Average in Serbia*. [online] Available at: https://www.euractiv.com/section/all/short_news/a-fake-news-story-is-shared-927-times-on-average-in-serbia/ [Accessed 16 Jan. 2023].

www.euractiv.com. (2020b). *BELGRADE - Serbia backs China over Hong Kong*. [online] Available at: https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/belgrade-serbia-backs-china-over-hong-kong/ [Accessed 15 Nov. 2022].

www.euractiv.com. (2020c). *Serbia Sets the Stage for Beijing's Mask Diplomacy*. [online] Available at: <https://www.euractiv.com/section/china/news/serbia-sets-the-stage-for-beijings-mask-diplomacy/> [Accessed 18 Jan. 2023].

www.transparentnost.org.rs. (n.d.). *Monitoring proves the necessity to improve the regulations*. [online] Available at: <https://www.transparentnost.org.rs/index.php/en/110-english/naslovna/9895-monitoring-proves-the-necessity-of-improvement-the-regulations-and-greater-activities-of-state-bodies> [Accessed 6 Nov. 2022].

www.xinhuanet.com. (2019). *Chinese Tire Maker Starts Building Factory in Serbia - Xinhua / English.news.cn*. [online] Available at: http://www.xinhuanet.com/english/2019-03/30/c_137936846.htm [Accessed 13 Jan. 2023].

Zivanovic, M. (2018). *\$3bn Economic Agreements Boost China's Role in Serbia*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2018/09/18/new-agreements-boost-china-role-in-serbia-09-18-2018/> [Accessed 2 Nov. 2022].

Zivanovic, M. (2019). *China Eyes Growing Role in Serbia's Security Field*. [online] Balkan Insight. Available at: <https://balkaninsight.com/2019/08/19/china-eyes-growing-role-in-serbias-security-field/> [Accessed 11 Nov. 2022].

